

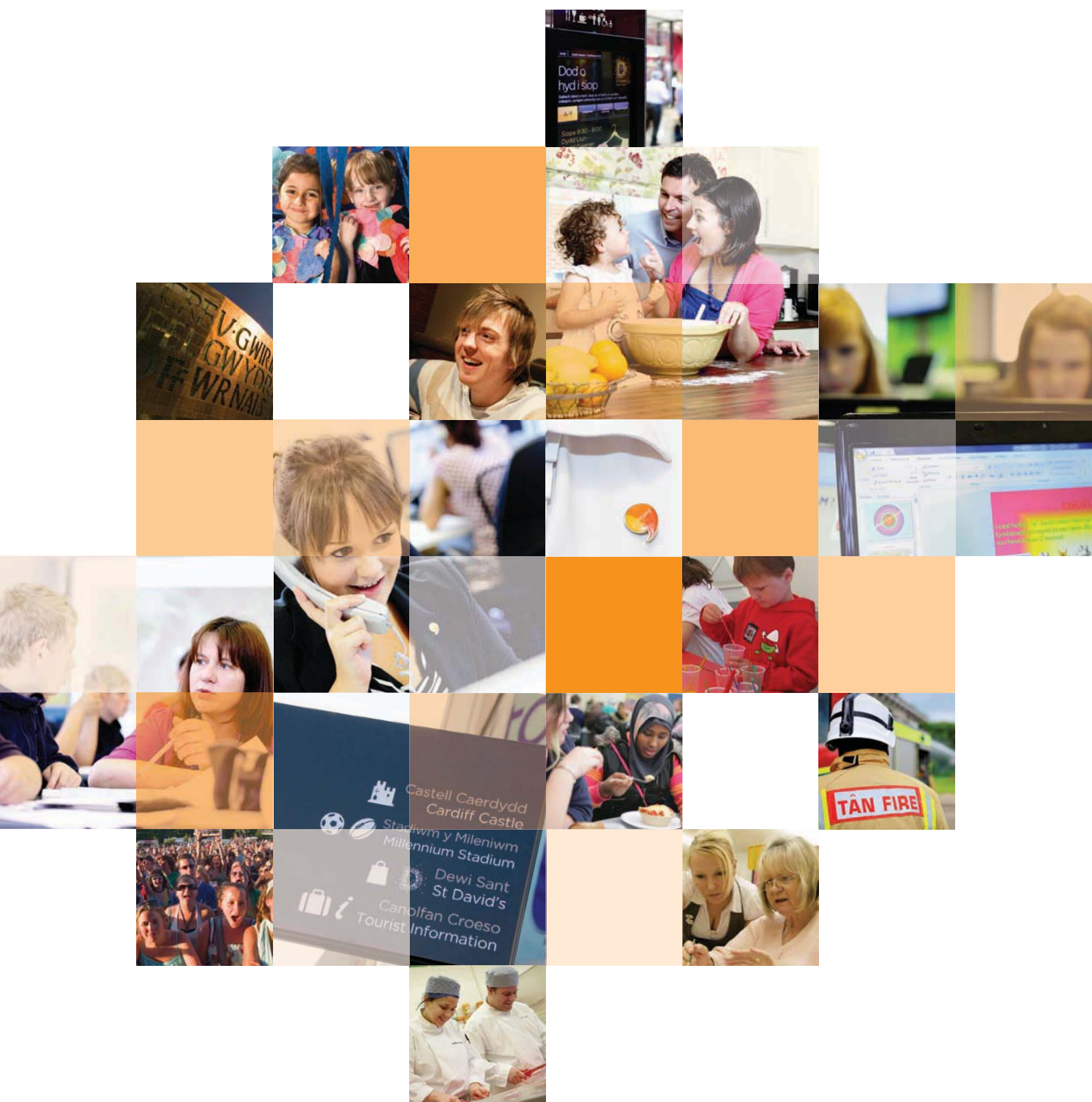


Llywodraeth Cymru
Welsh Government

Iaith fyw: iaith byw

Strategaeth y Gymraeg 2012–17

www.cymru.gov.uk



laith fyw: iaith byw

Strategaeth y Gymraeg 2012–17

- Cynulleidfa** Adrannau Llywodraeth Cymru; cyrff cyhoeddus yng Nghymru; cyrff y trydydd sector yng Nghymru; cwmnïau y sector preifat yng Nghymru; sefydliadau addysgol yng Nghymru; sefydliadau sy'n gweithio i hybu'r defnydd o'r Gymraeg; sefydliadau sy'n gweithio gyda theuluoedd, plant a phobl ifanc, a chymunedau; a phartion eraill â diddordeb.
- Trosolwg** **Deddf Llywodraeth Cymru 2006:** Dyma strategaeth Gweinidogion Cymru ar gyfer hybu a hwyluso'r defnydd o'r Gymraeg. Fe'i paratowyd yn unol ag Adran 78 o Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006. Mae'r strategaeth hon yn disodli *laith Pawb: Cynllun Gweithredu Cenedlaethol ar gyfer Cymru Ddwylieithog* (Llywodraeth Cynulliad Cymru, 2003). Nid yw *laith Pawb* bellach yn weithredol.
- Oes y strategaeth:** Mae hon yn strategaeth ar gyfer cyfnod o bum mlynedd, o 1 Ebrill 2012 hyd 31 Mawrth 2017. Bydd Gweinidogion Cymru yn cyhoeddi cynllun gweithredu blynyddol yn unol ag Adran 78 o Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006 a fydd yn esbonio sut y byddant yn gweithredu'r cynigion a amlinellir yn y strategaeth hon yn ystod pob blwyddyn ariannol.
- Rhagor o wybodaeth** Dylid cyfeirio unrhyw ymholiadau am y ddogfen hon at:
Uned y Gymraeg
Yr Adran Addysg a Sgiliau
Llywodraeth Cymru
Parc Cathays
Caerdydd
CF10 3NQ
Ffôn: 029 2080 1307
e-bost: Strategaethlaith@cymru.gsi.gov.uk
- Copïau ychwanegol** Ar gael drwy gysylltu:
Ffôn: 0870 242 3206 (cyfrwng Cymraeg)
0845 603 1108 (cyfrwng Saesneg)
Ffacs: 01767 375920
e-bost: DfESWales1@prolog.co.uk
Neu drwy ymweld â gwefan Llywodraeth Cymru yn www.cymru.gov.uk/yygymraeg
- Dogfennau cysylltiedig** *Rhaglen Lywodraethu 2011–16* (Llywodraeth Cymru, 2011); *Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011*; *Strategaeth Addysg Cyfrwng Cymraeg* (Llywodraeth Cynulliad Cymru, 2010); *Adolygiad o'r Dystiolaeth mewn perthynas â'r Strategaeth ar gyfer y Gymraeg* (Llywodraeth Cymru, 2012)

Cynnwys

Rhagair y Gweinidog	2
Cyd-destun	7
Edrych yn ôl: effaith gweithgareddau'r gorffennol	11
Edrych tua'r dyfodol: strategaeth newydd	14
Maes strategol 1: Y teulu	25
Maes strategol 2: Plant a phobl ifanc	28
Maes strategol 3: Y gymuned	33
Maes strategol 4: Y gweithle	37
Maes strategol 5: Gwasanaethau Cymraeg	40
Maes strategol 6: Y seilwaith	45

Rhagair y Gweinidog

Ro'n i wrth fy modd pan gefais i'r cyfrifoldeb am bortffolio'r Gymraeg gan y Prif Weinidog ym mis Mai 2011. Fel dysgwr brwd, rwyf wedi ymddiddori'n fawr yn yr iaith ers fy nghyfnod fel myfyriwr ym Mangor yn y 1970au. Mae'r iaith yn bwysig i bob un ohonon ni yng Nghymru ac, yn ôl y polau piniwn, mae'r rhan fwyaf o bobl Cymru yn deyrngar i'r iaith ac yn ei chefnogi. Rhaid i ni ymdrechu, bob amser, i gael consensws gwleidyddol ynghylch beth sydd angen ei wneud i ddatblygu'r iaith a'i chryfhau. Cafodd y strategaeth hon ei pharatoi felly drwy fynd ati'n fwriadol i ddefnyddio'r strategaeth ddrafft a gyhoeddwyd gan Lywodraeth Cymru'n Un fel sylfaen.

Hoffwn gydnabod y cyfraniadau a wnaed gan bawb, yn enwedig aelodau'r Grŵp Cynghori ar Strategaeth y Gymraeg a sefydlwyd gan Alun Ffred Jones, y cyn Weinidog dros Dreftadaeth. Bu eu cyfraniad yn allweddol wrth lunio'r strategaeth derfynol, a chefais innau foddhad o gadeirio'r tri chyfarfod a gynhaliwyd gennym ers mis Mai 2011.

Dros y degawdau, cafodd y Gymraeg ei chynnal diolch i ymroddiad unigolion a chymunedau sydd wedi gweithio gyda'i gilydd mewn sefydliadau amrywiol ac ar weithgareddau amrywiol, boed yn lleol ac yn genedlaethol – a hynny'n aml dan bwysau mawr. Mae ein diolch yn ddyledus i'r unigolion a'r cymunedau hynny, ac rydym yn cydnabod eu cyfraniad. Am bron i ugain mlynedd, Bwrdd yr Iaith Gymraeg fu'n arwain ar hyn, a dylem ddiolch hefyd i aelodau presennol a chyn-aelodau'r Bwrdd, a chydabod eu cyfraniad hwythau. At hynny, dylid cydnabod bod parhad y Gymraeg yn yr ugeinfed ganrif ac ar ddechrau'r unfed ganrif ar hugain yn brawf pendant bod gwleidyddiaeth yn gallu dwyn y maen i'r wal.

Fodd bynnag, mae datblygiad a pharhad y Gymraeg yn y dyfodol yn dibynnu ar ymroddiad pobl Cymru, a rhaid i bob un ohonon ni wneud ein rhan. Ni ddylid dibynnu ar y bobl hynny sy'n cael eu cyflogi i ddatblygu neu hybu'r iaith yn unig i'w diogelu. Rhaid i ni sicrhau hefyd ein bod yn annog pobl i ddefnyddio'r sgiliau iaith sydd ganddynt – ac osgoi cyfrannu at sefyllfa lle mae yna deimlad ymhlith rhai na allant wneud hynny am nad yw eu Cymraeg yn ddigon da.

Y perygl mewn unrhyw faes yw mai buddiannau cyfundrefnol neu sefydliadol naturiol y bobl hynny sy'n ymwneud yn broffesiynol â'r maes hwnnw fydd yn tra-arglwyddiaethu wrth ddatblygu polisi. O ran yr iaith, rhaid i ni osgoi gormod o fiwrocratiaeth wrth ein gwaith a sicrhau ein bod yn datblygu mentrau sy'n ennyn diddordeb pobl ar lawr gwlad. Mae hyn yn arbennig o wir mewn cymunedau lle mae'r Gymraeg yn cael ei defnyddio'n naturiol yn rhan o fywyd bob dydd. Rhaid i ni chwilio am leisiau newydd i ddatblygu polisi iaith yn y dyfodol. Hoffwn i weld cynghrair yr anghonfensiynol yn cymryd rhan yn y gwaith o ddatblygu a monitro'r strategaeth newydd hon.

Cafodd fframwaith ei osod yn sgil datganoli ar gyfer math newydd o ddemocratiaeth, ac atebolwydd newydd, yng Nghymru. Cafodd hyn ei gadarnhau gan ganlyniad refferendwm 2011. Dylai lleisiau mwyaf dylanwadol y dyfodol fod yn ymrwymedig i hybu'r drefn agored newydd yn hytrach na chynnal yr hen drefn.

Eleni, byddwn yn dathlu deng mlynedd ar hugain ers darllediad cyntaf S4C. Bydd yr achlysur hwn yn ein hatgoffa bod cefnogaeth wleidyddol ac ymgyrchu ar lawr gwlad wedi bod yn hanfodol o'r dechrau'n deg er mwyn hybu a diogelu'r iaith. Penderfyniad Llywodraeth y Deyrnas Unedig i roi'r gorau i fformiwla cyllido S4C, a osodwyd mewn statud, heb gynnal trafodaeth gyhoeddus effeithiol, yw'r peth mwyaf niweidiol i ddiwydd i'r Gymraeg yn ystod y ddwy flynedd ddiwethaf. O ganlyniad, bydd cyllideb yr iaith o leiaf £60 miliwn yn llai dros y pum mlynedd hyd at 2014–15. Yn sgil methiant Awdurdod S4C i fanteisio i'r eithaf ar y pwysau cyhoeddus a gafwyd ar draws y pleidiau yng Nghymru i amddiffyn yr hyn oedd yn rhwymedigaeth statudol ar Lywodraeth y DU, daeth yn amlwg mai sefydliad ydyw sy'n perthyn i'r oes cyn datganoli o ran ei feddylfryd ac sydd wedi methu deall realiti'r sefyllfa yng Nghymru ar ôl datganoli. Nid yw darlledu wedi'i ddatganoli, ac nid yw'n bolisi gan Lywodraeth bresennol Cymru i geisio am ddatganoli darlledu. Ar y llaw arall, mae'n amlwg, o ran polisi iaith o leiaf, fod angen i Lywodraeth Cymru edrych yn fanylach ar effaith polisi darlledu ar y Gymraeg. Rydym o'r farn y bydd arweinwyr newydd Awdurdod S4C, a'r Sianel ei hun, yn ymateb i'r pryderon hyn.

Aeth Llywodraeth newydd Cymru, a gafodd ei hethol ym mis Mai 2011, ati'n ddi-oed i weithredu Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011. Lai na chwe mis wedi i'r Llywodraeth newydd gael ei sefydlu, roedd swydd Comisiynydd y Gymraeg wedi'i hysbysebu, y cyfweliadau wedi'u cynnal, a'r ymgeisydd llwyddiannus wedi'i benodi. Cyhoeddwyd ar 5 Hydref 2011 mai Meri Huws fydd yn arwain swyddfa'r Comisiynydd o 1 Ebrill 2012 ymlaen. Bydd yn hyrwyddwr cadarn a brwdfrydig dros yr iaith, gan weithio gyda sefydliadau i gynyddu nifer y gwasanaethau sydd ar gael drwy gyfrwng y Gymraeg, a chynnig mwy o gyfleoedd i bobl ddefnyddio'r iaith yn eu bywydau bob dydd.

Bydd y Comisiynydd yn datblygu safonau newydd ar gyfer y Gymraeg a fydd yn gosod dyletswyddau ar amrywiaeth eang o sefydliadau: i ddarparu gwasanaethau drwy gyfrwng y Gymraeg, i sicrhau bod y Gymraeg yn dod yn rhan annatod o waith datblygu polisiau, ac i ddatblygu strategaethau a fydd yn ceisio cynyddu'r defnydd o'r Gymraeg yn y gweithle.

Bydd safonau hybu'r Gymraeg yn gosod dyletswyddau ar Lywodraeth Cymru, ac awdurdodau lleol ledled Cymru i annog pobl i wneud mwy o ddefnydd o'r Gymraeg a chefnogi ac annog y cymunedau

y maent yn eu gwasanaethu i'w defnyddio. Unwaith eto, hoffwn bwysleisio fy mod yn benderfynol o gyflwyno'r safonau newydd cyn gynted â phosib. Bydd Llywodraeth Cymru yn cydweithio'n agos â'r Comisiynydd i sicrhau bod modd gwneud hynny.

Bydd y system safonau yn rhoi cyfle i ni ganolbwyntio ar ddarparu gwasanaethau all wneud gwahaniaeth gwirioneddol i'r iaith. Rhaid i ni sicrhau bod gwasanaethau a gweithgareddau i blant a phobl ifanc ar gael yn y Gymraeg. Mae angen mwy o wasanaethau wyneb yn wyneb drwy gyfrwng y Gymraeg arnon ni. Rhaid i ni sicrhau bod mwy o benderfyniadau cyllido yn cael eu gwneud gan gadw mewn cof yr angen am wasanaethau cyfrwng Cymraeg. Rhaid i ni roi'r gorau i feddwl am y Gymraeg yn nhermau cyfieithu a'i hystyried yn rhan naturiol o fywyd bob dydd yng Nghymru.

Yn sgil diddymu Bwrdd yr Iaith Gymraeg, bydd gan Lywodraeth Cymru rôl ganolog a phwysig iawn i hybu'r defnydd o'r Gymraeg. Byddaf am weithio'n agos gyda rhanddeiliaid allweddol, gan gynnwys yr Urdd, y mentrau iaith, awdurdodau lleol ac eraill, a fydd yn gallu cyfrannu at y gwaith sydd o'n blaenau. Gyda'n gilydd, rhaid i ni roi anadl einioes newydd i'r iaith – gan weithio'n galed i sicrhau bod y gwaith sy'n cael ei wneud a'i gefnogi gennym mor effeithiol â phosib.

Gan fod Llywodraeth Cymru'n Un wedi cyhoeddi *Strategaeth Addysg Cyfrwng Cymraeg* ym mis Ebrill 2010, nid yw'r strategaeth hon yn edrych yn fanwl iawn ar y system addysg. Fodd bynnag, dylid ei darllen ar y cyd â'r strategaeth honno. Ers i'r *Strategaeth Addysg Cyfrwng Cymraeg* gael ei chyhoeddi, cafodd y Coleg Cymraeg Cenedlaethol ei sefydlu'n ffurfiol. At hynny, mae Llywodraeth newydd Cymru wedi ymrwymo yn ei maniffesto i wneud Cynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg yn statudol. Ym mis Rhagfyr 2011, derbyniodd Llywodraeth Cymru adroddiadau gan yr awdurdodau lleol yn dweud i ba raddau roedden nhw'n llwyddo i gyrraedd eu targedau o gynyddu nifer y bobl ifanc sy'n dysgu Cymraeg ac sy'n astudio drwy gyfrwng y Gymraeg. Rydym yn benderfynol o sicrhau bod darpariaeth y dyfodol yn cael ei chynllunio'n effeithiol.

Wrth i ni edrych i'r dyfodol, rhaid i ni sicrhau bod rhieni/gofalwyr a theuluoedd yn deall yn well sut gall yr iaith fod o fudd i'w plant er mwyn eu galluogi i wneud penderfyniadau, ar sail gwybodaeth, ynghylch magwraeth ac addysg eu plant. Rhaid i ni sicrhau bod addysg cyfrwng Cymraeg yn cael ei chynllunio a'i darparu yn unol ag ewyllys y rhieni/gofalwyr. Mae angen i ni ddarparu rhagor o gyfleoedd i blant a phobl ifanc fwynhau defnyddio'r Gymraeg y tu allan i'r ysgol, ac annog rhieni/gofalwyr sy'n siarad Cymraeg i'w defnyddio gyda'u plant. Rwy'n benderfynol o fwrw ymlaen ar hyn cyn gynted â phosib er mwyn mynd i'r afael â'r heriau sy'n ein hwynebu.

Un o'r newidiadau mwyaf ers y strategaeth ddrafft a gyhoeddwyd yn wreiddiol yn 2010 yw'r sylw ychwanegol sy'n cael ei roi i'r cyfryngau newydd. Drwy gydol yr ugeinfed ganrif, gwelsom fod y cyfryngau darlledu wedi chwarae rôl bwysig, drwy gyfrwng y radio a'r teledu, yn datblygu ac yn diogelu'r Gymraeg. Yn yr unfed ganrif ar hugain, mae'r ffaith bod modd defnyddio'r cyfryngau digidol a'r apps Cymraeg nid yn unig yn caniatáu i'r iaith ffynnu ond hefyd yn galluogi siaradwyr Cymraeg i gymryd rhan gyflawn yn yr oes ddigidol sydd ohoni. Maent hefyd yn dangos i bawb fod y Gymraeg yn gyfrwng modern, creadigol, grymus, sy'n gallu addasu.

Dylai sicrhau bod modd i siaradwyr Cymraeg ddefnyddio cyfryngau electronig drwy gyfrwng y Gymraeg, os ydynt yn dymuno gwneud hynny, fod yn uchelgais gennym; ni ddylem ddisgwyl llai na hynny. Dylai hynny fod yn bosib at ddibenion diwylliannol, dod o hyd i wybodaeth, adloniant, hamdden, siopa, cynnal trafodion, neu at ddibenion cymunedol neu rwydweithio cymdeithasol.

Mae pethau'n newid yn syfrdanol o gyflym. Fis Rhagfyr 2011, cafodd yr e-lyfrau Cymraeg cyntaf eu lansio ar gyfer Kindle; cafodd app ei lansio ar yr iPad ar gyfer cylchgrawn *Golwg*; a bu Bwrdd yr Iaith Gymraeg yn ymgynghori ar y derminoleg Gymraeg i'w defnyddio ar Twitter – hyn oll mewn mis.

Mae'n siŵr y bydd rhywfaint o'r datblygiadau hyn yn cael eu hysgogi gan y galw ymhlith defnyddwyr a mentrau ar gyfer defnyddwyr. Serch hynny, mae'n debyg y bydd anghysondeb yn y datblygiadau hyn felly mae gan Lywodraeth Cymru rôl bwysig i'w chwarae drwy arwain ar hyn.

Ansawdd sy'n allweddol yn y maes hwn, fel mewn cynifer o feysydd eraill. Pam ddylai siaradwyr Cymraeg fodloni ar wasanaethau nad ydynt yn cyrraedd y safon uchaf bosib? Pam hefyd ddylai Llywodraeth Cymru roi cymhorthdal i wasanaethau ar gyfer siaradwyr Cymraeg os nad yw'r gwasanaethau hynny o'r un safon â'r gwasanaethau y gallent eu cael drwy gyfrwng y Saesneg? Er enghraifft, os nad yw cwsmeriaid sy'n defnyddio gwefan Cyngor Llyfrau Cymru yn cael gwasanaeth sydd yr un mor foddhaol â'r gwasanaeth sy'n cael ei gynnig gan Amazon, oni fyddai'n well i ni fel Llywodraeth geisio datblygu rhyngwyneb Cymraeg gydag Amazon a fydd yn cynnig profiad o'r safon uchaf, a buddsoddi yn hwnnw? Ni ddylai profiad cwsmeriaid o ddefnyddio'r Gymraeg fod yn eilradd ei safon – dylai fod o'r safon uchaf bosib.

Ar y llaw arall, cynnwys a grëwyd gan ddefnyddwyr a rhaglenni a luniwyd gan siaradwyr Cymraeg eu hunain sydd y tu ôl i lawer o'r datblygiadau mwyaf cyffrous yn y deunydd digidol Cymraeg sydd ar gael ar-lein. Sut mae harneisio'r brwdfrydedd a'r ymrwymiad hwn? Unwaith yn rhagor, mae angen meddwl y tu hwnt i'r sefydliadau confensiynol

sydd wedi bod yn weithgar dros y Gymraeg yn ystod y blynyddoedd diwethaf a gwrando ar y lleisiau newydd.

Rhaid i ni fod yn uchelgeisiol; i fyny bo'r nod. Ni allwn adael dyfodol yr iaith yn nwylo'r sefydliadau hynny sydd eisoes wedi ennill eu plwyf ac sydd wedi datblygu diwydiant ar sail eu hanghenion cyfyng eu hunain yn ystod y blynyddoedd diwethaf. Dylem fod yn llafar dros y Gymraeg. Dylai Llywodraeth Cymru arwain y ffordd yn hyn o beth, gan gymryd camau i sicrhau bod pobl fwyaf dylanwadol y farchnad yn sicrhau bod y Gymraeg i'w gweld ar bob platfform, ac ym mhob agwedd ar fywyd.

Wrth weithio ar y strategaeth newydd hon, mae un ystadegyn wedi bod yn flaenllaw yn fy meddwl i. Mae ein hystadegwyr wedi asesu bod Cymru yn colli rhwng 1,200 a 2,200 o siaradwyr Cymraeg rhugl bob blwyddyn. Dylai'r strategaeth newydd hon, ynghyd â'r Strategaeth Addysg Cyfrwng Cymraeg, fod yn fan cychwyn i wrth-droi'r tueddiad hwnnw.

Daeth i'r amlwg hefyd, hyd yn oed wrth edrych ar brofiadau ehangach gwledydd eraill, nad oes llawer o dystiolaeth empirig ynglŷn â'r effaith a gaiff rhaglenni unigol ar gynyddu'r defnydd o'r Gymraeg ac ieithoedd lleiafrifol eraill. O ganlyniad, mae'n anodd bod yn wrthrychol wrth asesu pa mor effeithiol y bu'r rhaglenni hyn, naill ai'n unigol neu ar y cyd. Mae'n anodd hefyd werthuso'n briodol pa mor debygol y byddai gweithgarwch fel hwn o lwyddo yn y dyfodol. Gan hynny, mae angen i ni ddatblygu fframwaith gwerthuso cadarn i gyd-fynd â'r strategaeth hon.

Bydd rhai pobl yn ei chael hi'n anodd darllen rhai agweddau penodol ar y strategaeth hon. Nid drwy aros yn ein hunfan y mae symud ymlaen fodd bynnag. Mae newid yn anorfod.

Yr egwyddor o helpu cymunedau Cymraeg eu hiaith i ddatblygu, arloesi, ffynnu a llwyddo sydd wedi bod yn ganolog bob amser i'n ffordd o ymwneud â'r cymunedau hynny. Cafodd yr egwyddor honno ei hategu ym maniffesto Llywodraeth newydd Cymru lle dywedwn ein bod yn 'cydnabod bod cyswllt anorfod rhwng bywyd yr iaith yn y dyfodol a dyfodol economaidd a chymdeithasol y cymunedau [Cymraeg eu hiaith] hynny.'

Drwy'r strategaeth hon rhoddir cyfrifoldeb clir ar holl adrannau Llywodraeth Cymru i arwain ar ddyfodol y Gymraeg. Mae hefyd yn datblygu syniadau sydd â goblygiadau i Lywodraeth Cymru gyfan. Mae Cabinet Llywodraeth Cymru eisoes wedi cymeradwyo'r strategaeth; gofynnwn yn awr am gefnogaeth y cyhoedd i fynd ati i'w gweithredu.



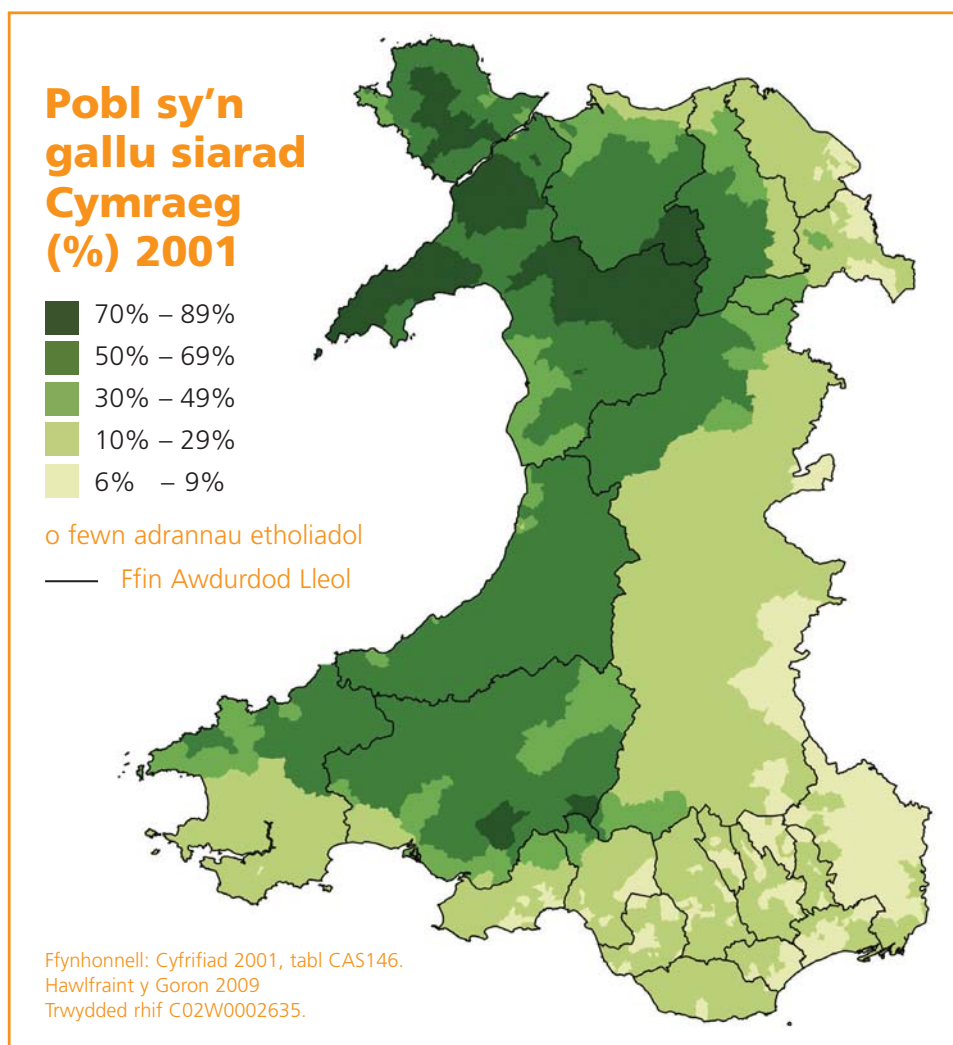
Leighton Andrews AC
Y Gweinidog Addysg a Sgiliau

Cyd-destun

Yn ddiamau, y Gymraeg yw un o ieithoedd lleiafrifol mwyaf cadarn Ewrop. Mae ei dylanwad diwylliannol a'i thraddodiadau yr un mor berthnasol heddiw ac mae cenedlaethau newydd yn ei dysgu a'i defnyddio. Mae'r ffaith bod yr iaith wedi goroesi ochr yn ochr ag un o'r ieithoedd mwyaf dylanwadol yn y byd yn dyst i ymroddiad siaradwyr Cymraeg. Er hynny, mae sefyllfa'r Gymraeg yn parhau'n fregus.

Siaradwyr Cymraeg: niferoedd, rhuglder a defnydd

Dangosodd canlyniadau Cyfrifiad 2001 fod 20.8 y cant o boblogaeth Cymru yn gallu siarad Cymraeg (582,400 o bobl). Roedd yn ganran uwch na'r un a nodwyd yng Nghyfrifiad 1991 (18.7 y cant a 508,100 o bobl). Dyma hefyd y cynnydd cyntaf o ran canran yn nifer y siaradwyr Cymraeg i'w gofnodi erioed gan Gyfrifiad, gyda'r cynnydd mwyaf ymysg pobl ifanc 5–16 oed.



Cyhoeddwyd yn wreiddiol gan Fwrdd yr Iaith Gymraeg

Eto i gyd, dylid trin y ffigurau hyn yn ofalus. Ymddengys fod dros hanner o'r bobl ifanc hyn yn dysgu Cymraeg fel ail iaith. O'r herwydd, mae'n debygol bod eu hymwneud â'r iaith, ynghyd â lefel eu rhuglder, yn gyfyngedig o'u cymharu â phlant sy'n derbyn addysg cyfrwng Cymraeg.

Nid yn annisgwyl, mae rhuglder a defnydd yn mynd law yn llaw. Yn ôl Arolygon Defnydd Iaith 2004–06 a gomisiynwyd gan Fwrdd yr Iaith Gymraeg, ychydig dros hanner (58 y cant) o'r rheini a ddywedodd eu bod yn siarad Cymraeg sy'n eu cyfrif eu hunain yn siaradwyr rhugl. O blith y rheini sy'n dweud eu bod yn siaradwyr rhugl, mae'r rhan fwyaf (87 y cant) yn defnyddio'r iaith yn feunyddiol. Yr her a wynebwn yw creu cyfleoedd i bawb sy'n siarad Cymraeg, pa mor rhugl bynnag ydynt, ddefnyddio'r iaith ym mhob agwedd ar eu bywyd a'u hannog i wneud hynny.

Rydym wedi gwneud amcangyfrifon bras o'r newid blynyddol yn nifer y siaradwyr Cymraeg rhugl yng Nghymru, gan gasglu bod rhwng 1,200 a 2,200 o siaradwyr Cymraeg rhugl yn cael eu colli bob blwyddyn ar hyn o bryd. Mae hynny yn bennaf yn sgil y gwahaniaeth rhwng nifer y siaradwyr Cymraeg rhugl sy'n allfudo o Gymru a'r nifer sy'n dychwelyd.

Cymunedau Cymraeg eu hiaith

Mae cynaliadwyedd yr iaith yn ei broydd Cymraeg traddodiadol yn destun gofid. Mae mewnfudo ac allfudo wedi cael cryn effaith ar yr ardaloedd hyn. Mae llawer o bobl ifanc sy'n siarad Cymraeg wedi gadael eu cymunedau i geisio gwaith mewn ardaloedd trefol, ac mae pobl nad ydynt yn medru'r Gymraeg wedi mewnfudo i'r cymunedau hyn. Gwnaeth proffil daearyddol y Gymraeg yng Nghyfrifiad 2001 gadarnhau'r patrwm hwn, gan fod canran y siaradwyr Cymraeg wedi lleihau mewn broydd Cymraeg traddodiadol fel Ceredigion, Conwy, Gwynedd, Sir Ddinbych, Sir Gaerfyrddin ac Ynys Môn. Bu gostyngiad yn nifer y cymunedau lle'r oedd dros 70 y cant o'r boblogaeth yn medru'r Gymraeg i 54 yng Nghyfrifiad 2001 o'i gymharu â 92 ym 1991. Dadleuwyd ers tro bod angen dwysedd o siaradwyr ar y lefel honno er mwyn i'r Gymraeg fod yn iaith feunyddiol o fewn y cymunedau hynny.

Mae'r strategaeth hon yn ceisio mynd i'r afael â'r heriau sylweddol hyn y mae'r Gymraeg yn eu hwynebu.

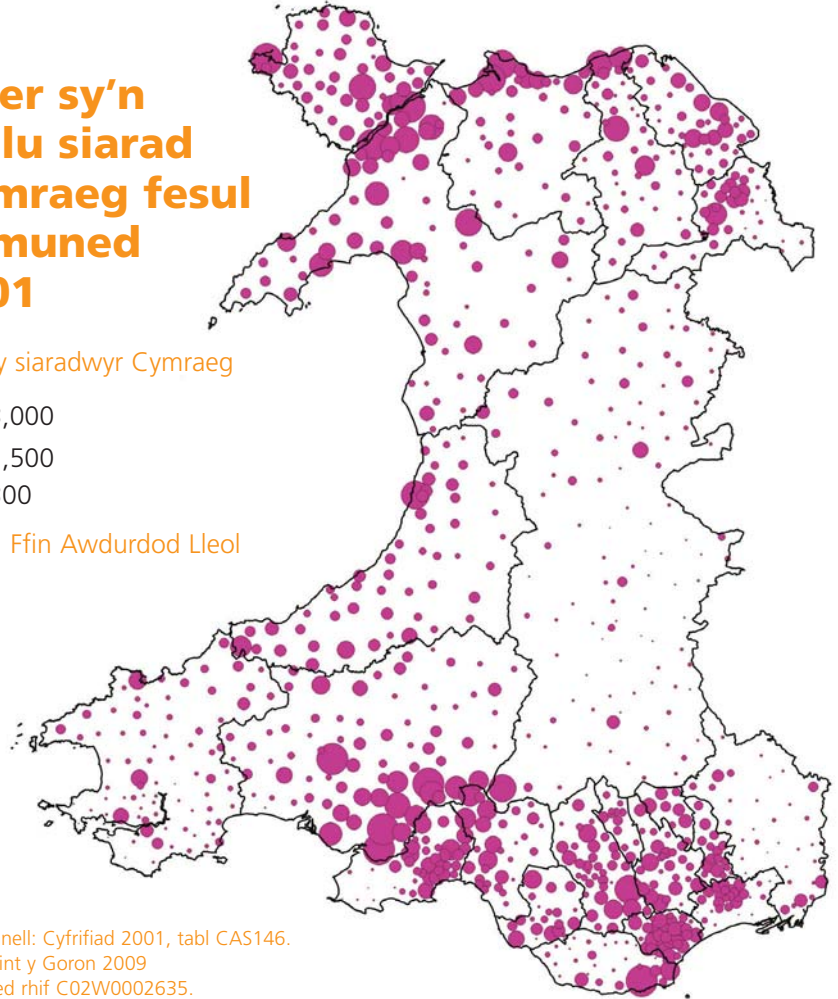
Nifer sy'n gallu siarad Cymraeg fesul Cymuned 2001

Nifer y siaradwyr Cymraeg

- 3,000
- 1,500
- 300

— Ffin Awdurdod Lleol

Ffynhonnell: Cyfrifiad 2001, tabl CAS146.
Hawlfraint y Goron 2009
Trwydded rhif C02W0002635.



Cyhoeddwyd yn wreiddiol gan Fwrdd yr Iaith Gymraeg

Statws y Gymraeg

Cadarnhaodd Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011 statws swyddogol y Gymraeg yng Nghymru a chreodd fframwaith deddfwriaethol newydd ar gyfer y Gymraeg. Dilynodd hyn dros hanner can mlynedd o gynllunio ieithyddol sydd wedi codi statws yr iaith. Mae'r datblygiadau hyn yn cynnwys Deddf yr Iaith Gymraeg 1993, gwaith Bwrdd yr Iaith Gymraeg a'i bartneriaid, twf mewn addysg cyfrwng Cymraeg, a sefydlu S4C, BBC Radio Cymru a Chyngor Llyfrau Cymru.

Dros y blynyddoedd diwethaf mae consensws gwleidyddol cadarn wedi datblygu ynghylch yr angen i ddiogelu a hybu'r Gymraeg i'r dyfodol. Mae'r angen hwn wedi dwysáu ers sefydlu Cynulliad Cenedlaethol Cymru. Cafwyd cefnogaeth drawsbleidiol i fframwaith strategol cyntaf Llywodraeth Cynulliad Cymru ar gyfer hybu'r Gymraeg sef *Iaith Pawb: Cynllun Gweithredu Cenedlaethol ar gyfer Cymru Ddwyieithog* a gyhoeddwyd yn 2003.

Yn ogystal, mae arolygon barn yn awgrymu bod trwch poblogaeth Cymru yn gefnogol i'r Gymraeg, boed yn siaradwyr Cymraeg, yn ddysgwyr neu yn ddi-Gymraeg. Er enghraifft, mewn arolwg a gomisiynwyd gan Fwrdd yr Iaith Gymraeg yn 2008, dywedodd dros 80 y cant o'r rheini a ymatebodd eu bod yn ystyried yr iaith yn 'rhywbeth i fod yn falch ohono' a dywedodd bron i 75 y cant eu bod yn ystyried yr iaith yn 'rhywbeth sy'n perthyn i bawb yng Nghymru'. Mae'r twf mewn addysg cyfrwng Cymraeg dros yr ugain mlynedd diwethaf yn tystio i'r gefnogaeth sy'n bodoli tuag at yr iaith. Roedd yr ymateb i'r ymgynghoriad ar y strategaeth hon hefyd yn dangos bod cefnogaeth eang i'r angen i weithredu mewn modd bwriadus er mwyn hybu'r defnydd o'r Gymraeg. Dangosodd hefyd fod sefydliadau ac unigolion amrywiol yn ymrwymedig iawn o hyd i barhau â'r gwaith hwnnw.

Ein nod fel Llywodraeth Cymru yw manteisio ar y consensws sy'n bodoli a'i ddatblygu, gan dderbyn mwy o gyfrifoldeb am hybu a hwyluso'r defnydd o'r Gymraeg.

Edrych yn ôl: effaith gweithgareddau'r gorffennol

Ers ei sefydlu fel corff statudol o dan Ddeddf yr Iaith Gymraeg 1993, bu gan Fwrdd yr Iaith Gymraeg ddwy rôl. Mae'r Bwrdd wedi gweithio fel corff rheoleiddio, gan gymeradwyo a monitro cynlluniau iaith Gymraeg cyrff cyhoeddus, ac fel hyrwyddwr iaith, gan hybu a hwyluso'r defnydd o'r Gymraeg yn fwy eang. Datblygodd y Bwrdd enw da yng Nghymru a thu hwnt o safbwynt ei waith arloesol yn y maes cynllunio ieithyddol, ac mae wedi rhoi arweiniad ar lefel ryngwladol mewn perthynas â datblygu ieithoedd lleiafrifol.

Pan gyhoeddwyd *Iaith Pawb* yn 2003 derbyniodd y Bwrdd fuddsoddiad ychwanegol gan Lywodraeth Cynulliad Cymru er mwyn gallu gweithredu rhagor o brosiectau ar lawr gwlad. Datblygodd y Bwrdd bartneriaethau gyda nifer o gyrff ar draws Cymru fel y mentrau iaith, Urdd Gobaith Cymru, yr Eisteddfod Genedlaethol, y Clybiau Ffermwyr Ifanc, Merched y Wawr, y Mudiad Meithrin a chyrrff eraill sy'n gweithredu er lles y Gymraeg. Yn ogystal, datblygodd y Bwrdd brosiect arloesol Twf er mwyn annog rhieni/gofalwyr i siarad Cymraeg â'u plant.

Yn ddi-os mae'r buddsoddiad a'r gwaith a wnaed gan y Bwrdd a'i bartneriaid wedi arwain at ddarparu llawer iawn mwy o weithgareddau Cymraeg amrywiol ar lefel gymunedol a chenedlaethol. Yn ogystal, mae'r Bwrdd wedi cymeradwyo, o dan Ddeddf yr Iaith Gymraeg, dros 550 o gynlluniau iaith Gymraeg gyda chyrrff o wahanol sectorau, ac wedi gweithio gyda'r sector preifat a'r trydydd sector i gynyddu eu defnydd o'r Gymraeg. Mae hyn oll wedi llwyddo i sicrhau y gall pobl Cymru fanteisio ar ragor o wasanaethau Cymraeg.

Wrth baratoi'r strategaeth hon, rydym wedi ystyried pa dystiolaeth sy'n bodoli i fesur effeithiolrwydd gweithgareddau Llywodraeth Cymru, y Bwrdd a'i bartneriaid dros y blynyddoedd o safbwynt cynyddu'r defnydd o'r Gymraeg. Rydym hefyd wedi edrych ar weithgareddau y tu hwnt i Gymru yng nghyd-destun ieithoedd lleiafrifol eraill.

Yn gyffredinol, awgrymodd y gwaith a gyflawnwyd ar gyfer ein hadolygiad o'r dystiolaeth, a gyhoeddwyd ar y cyd â'r strategaeth hon, fod diffyg arwyddocaol yn y dystiolaeth empirig ynglŷn ag effaith rhaglenni unigol ar gynyddu'r defnydd o'r Gymraeg. Mae hyn yn ei gwneud hi'n anodd i asesu'n wrthrychol pa mor effeithiol y mae'r rhaglenni hyn wedi gweithio, naill ai ar eu pennau eu hunain neu gyda'i gilydd, ac i werthuso'n briodol lwyddiant tebygol rhaglenni o'r fath yn y dyfodol. Mae angen i ni felly ddatblygu fframwaith gwerthuso cadarn a fydd yn ategu'r strategaeth hon. Trafodir hyn ymhellach yn yr adran nesaf (gweler tudalennau 14–24).

Fodd bynnag, mae'r dystiolaeth sydd yn bodoli yn awgrymu'r canlynol.

- Mae'n bosib bod angen cael cyswllt parhaus, gydol bywyd, ag unrhyw iaith fel y gall unigolyn gynnal yr iaith honno.
- Y boblogaeth sydd fwyaf tebygol o gefnu ar y Gymraeg yw teuluoedd lle nad yw ond un rhiant/gofalwr yn siarad Cymraeg. Credir hefyd fod amgyffrediad y gymuned o statws yr iaith yn effeithio ar agweddau rhieni/gofalwyr tuag at ddefnyddio'r iaith.
- Mae iaith 'cymuned' siaradwyr plentyn, sy'n cynnwys rhieni/gofalwyr, neiniau a theidiau, brodyr a chwiorydd, athrawon a'r ysgol, yn dylanwadu ar yr iaith a siaredir gan y plentyn. Mae iaith rhyngweithio â ffrindiau yn cydberthyn yn glos â'r iaith y mae'r plentyn yn ei siarad, ac mae'n dylanwadu ar agweddau plant tuag at y naill iaith neu'r llall neu at y ddwy.
- Mae cynlluniau megis Twf wedi llwyddo i ddod â dwyieithrwydd i waith prif ffrwd bydwagedd ac ymwelwyr iechyd. Mae hefyd wedi helpu i godi ymwybyddiaeth ynglŷn â manteision dwyieithrwydd.
- Awgryma'r llenyddiaeth y gallai darparwyr y Blynyddoedd Cynnar chwarae rôl fwy drwy gynnig rhagor o gymorth ymarferol a chymorth dwys i rieni/gofalwyr, gan greu amgylchedd dysgu ysgogol yn y cartref sy'n hybu ac yn hwyluso'r defnydd o'r Gymraeg.
- Ystyrir bod y blynyddoedd cynnar a blynyddoedd yr ardegau yn gyfnod hollbwysig o ran datblygu ymddygiad ffafriol tuag at iaith leiafrifol ac o ran pennu a yw'r iaith yn cael ei chynnal a'i throsglwyddo. Serch hynny, nid yw dysgu a siarad Cymraeg yn yr ysgol yn ddigon; mae angen i'r iaith gael ei defnyddio a'i chefnogi yn y cartref (os oes modd) a thrwy weithgareddau cymdeithasol a diwylliannol ehangach.
- Canfuwyd bod diffyg hyder yn un o'r prif rwystrau a oedd yn atal staff rhag defnyddio eu sgiliau Cymraeg wrth eu gwaith. Ymddengys i hyfforddiant ynglŷn ag ymwybyddiaeth ieithyddol fod yn gyfrwng llwyddiannus i gynyddu agweddau positif tuag at y Gymraeg ymhlith staff.

- Ychydig o dystiolaeth benodol sydd yna fod darparu gwasanaethau mewn ieithoedd lleiafrifol yn cynyddu defnydd o iaith neu ei statws. Fodd bynnag, ceir corff o dystiolaeth sy'n dangos na fydd ieithoedd ond yn ffynnu os ceir cyfleoedd i'w defnyddio ym mhob agwedd ar fywyd.
- Ceir tystiolaeth helaeth fod pobl Cymru'n cefnogi gwasanaethau a ddarperir yn y Gymraeg. Mae dros naw o bob deg siaradwr Cymraeg (gydag amrywiol lefelau o ruglder) o'r farn bod darparu gwasanaethau yn yr iaith Gymraeg yn bwysig er mwyn cadw'r iaith yn fyw.
- Ers Deddf yr Iaith Gymraeg, dengys tystiolaeth fod rhwystrau i'w cael o hyd o ran manteisio ar wasanaethau yn y Gymraeg. Mae'r prif rwystrau'n cynnwys diffyg cyflenwad o wasanaethau yn y Gymraeg, diffyg galw am wasanaethau oherwydd diffyg hyder ymhlith siaradwyr nad ydynt yn rhugl yn y Gymraeg a diffyg ymwybyddiaeth fod gwasanaethau'n cael eu darparu yn y Gymraeg. Prin yw'r dystiolaeth ynglŷn ag effeithiolrwydd gwahanol ffyrdd o fynd i'r afael â'r rhwystrau hyn, ond ceir peth tystiolaeth sy'n awgrymu y gall marchnata'r gwasanaethau Cymraeg sydd ar gael gynyddu'r nifer sy'n eu defnyddio.
- Mae ymchwil yn awgrymu y dylai ymgyrchoedd sy'n marchnata ac yn hybu'r Gymraeg geisio targedu grwpiau iau; dylid ei gwneud hi'n haws i fanteisio ar y cyfryngau a'r adnoddau Cymraeg sydd ar gael, a'u gwneud yn fwy perthnasol; a dylid manteisio i'r eithaf ar botensial technoleg fel y we a'r cyfryngau cymdeithasol newydd.

Edrych tua'r dyfodol: strategaeth newydd

Ein gweledigaeth

Gweld y Gymraeg yn ffynnu yng Nghymru yw ein gweledigaeth. Bydd Llywodraeth Cymru yn arwain wrth geisio gwireddu'r weledigaeth honno. Byddwn yn cydweithio â phartneriaid amrywiol iawn a fydd yn cyfrannu'n helaeth at sicrhau y caiff ei gwireddu.

Rydym yn cydnabod bod cynllunio ieithyddol yn broses hirdymor. Bwriad y strategaeth hon yw camu tuag at ein nod hirdymor, gan wireddu'r amcan yn ein Rhaglen Lywodraethu ar gyfer 2011–2016, sef 'sicrhau mwy o ddefnydd o'r Gymraeg mewn sefyllfaoedd bob dydd'. I'r perwyl hwn, dros y pum mlynedd nesaf rydym am weld:

- cynnydd yn nifer y bobl sy'n siarad yr iaith ac sy'n ei defnyddio
- rhagor o gyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg
- cynnydd yn hyder pobl a'u rhuglder yn yr iaith
- mwy o ymwybyddiaeth ymhlith pobl o werth y Gymraeg, fel rhan o'n treftadaeth genedlaethol a hefyd fel sgil defnyddiol mewn bywyd modern
- sefydlogi sefyllfa'r Gymraeg o fewn ein cymunedau
- lle amlwg i'r Gymraeg ar draws y cyfryngau digidol.

Er mwyn cyflawni'r nodau hyn, rydym am weld y cyfrifoldeb am hybu a hwyluso'r defnydd o'r Gymraeg yn cael ei wreiddio a'i rannu ymysg nifer cynyddol o sefydliadau ar draws Cymru.

Mae'r strategaeth hon yn adeiladu ar weledigaeth *iaith Pawb* a gyhoeddwyd yn 2003.

Gwireddu'r weledigaeth

Mae dwy elfen graidd i bolisi Llywodraeth Cymru ar gyfer gwireddu ein gweledigaeth. Yn gyntaf, drwy fesurau i alluogi ac annog plant a phobl eraill i **gaffael yr iaith**, fel annog trosglwyddo'r iaith yn y cartref a sicrhau twf pellach mewn addysg cyfrwng Cymraeg. Yn ail, drwy fesurau i alluogi ac annog pobl i **ddefnyddio'r iaith** yn feunyddiol, fel creu cyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg yn gymdeithasol, wrth eu gwaith, wrth dderbyn gwasanaethau, ac wrth fwynhau adloniant a hamdden.

Addysg cyfrwng Cymraeg

Yn ddiamau, mae gan y system addysg rôl allweddol bwysig i'w chwarae yn nyfodol yr iaith. Darparu addysg cyfrwng Cymraeg sydd wedi ysgogi'r cynnydd mwyaf yn nifer y bobl ifanc sy'n rhugl ac yn hyderus wrth ddefnyddio eu sgiliau Cymraeg. Rydym bellach mewn sefyllfa lle gall mwy o bobl ifanc siarad yr iaith nag ers cyn yr Ail Ryfel Byd; sylfaen gadarn ar gyfer y dyfodol.

Mae dyfodol yr iaith yn nwylo ein plant a'n pobl ifanc. Cafodd pwysigrwydd addysg cyfrwng Cymraeg ei bwysleisio adeg cyhoeddi *Strategaeth Addysg Cyfrwng Cymraeg* Llywodraeth Cynulliad Cymru ym mis Ebrill 2010. Mae'r strategaeth honno yn amlinellu rôl allweddol y system addysg a sut rydym yn bwriadu atgyfnerthu'r ddarpariaeth cyfrwng Cymraeg er mwyn cynyddu nifer y siaradwyr Cymraeg. Mae hynny'n cynnwys darpariaeth i blant a phobl ifanc ddysgu Cymraeg fel iaith gyntaf neu ail iaith mewn ysgolion a cholegau – neu i oedolion ddysgu'r iaith drwy'r rhaglen Cymraeg i Oedolion.

Nodau'r Strategaeth Addysg Cyfrwng Cymraeg yw:

- gwella'r broses o gynllunio darpariaeth cyfrwng Cymraeg yn y cyfnodau addysg cyn statudol a statudol, ar sail ymateb yn rhagweithiol i'r galw gwybodus ymhlith rhieni
- gwella'r broses o gynllunio darpariaeth cyfrwng Cymraeg yng nghyfnodau Ôl-14 addysg a hyfforddiant, gan ystyried dilyniant ieithyddol a datblygiad parhaus sgiliau
- sicrhau bod pob dysgwr yn datblygu ei sgiliau iaith yn y Gymraeg i'w botensial llawn ac annog dilyniant ieithyddol cadarn o un cyfnod addysg a hyfforddiant i'r nesaf
- sicrhau gweithlu addysg cyfrwng Cymraeg wedi'i gynllunio sy'n darparu nifer digonol o ymarferwyr ar gyfer pob cyfnod o addysg a hyfforddiant, sy'n meddu ar sgiliau iaith uchel yn y Gymraeg a chymhwysedd mewn methodolegau addysgu
- gwella'r dulliau cymorth canolog ar gyfer addysg a hyfforddiant cyfrwng Cymraeg
- cyfrannu at feithrin ac atgyfnerthu sgiliau Cymraeg o fewn teuluoedd a'r gymuned.

Fel yr amlinellir yn y diagram ar dudalen 17, mae cyflawni rhaglen weithredu'r Strategaeth Addysg Cyfrwng Cymraeg yn agwedd allweddol ar y strategaeth hon. Yn y strategaeth honno ceir manylion ynghylch y mesurau y bydd Llywodraeth Cymru a'i phartneriaid yn eu cymryd i wireddu'r nod o gynyddu nifer y siaradwyr Cymraeg rhugl.

Heb system addysg cyfrwng Cymraeg gref, ni fyddai sail hirdymor ar gyfer y mesurau eraill sydd yn y strategaeth hon ar gyfer hybu'r defnydd o'r Gymraeg yn y cartref, yng ngweithgareddau cymdeithasol plant a phobl ifanc, yn y gymuned ac yn y gweithle.

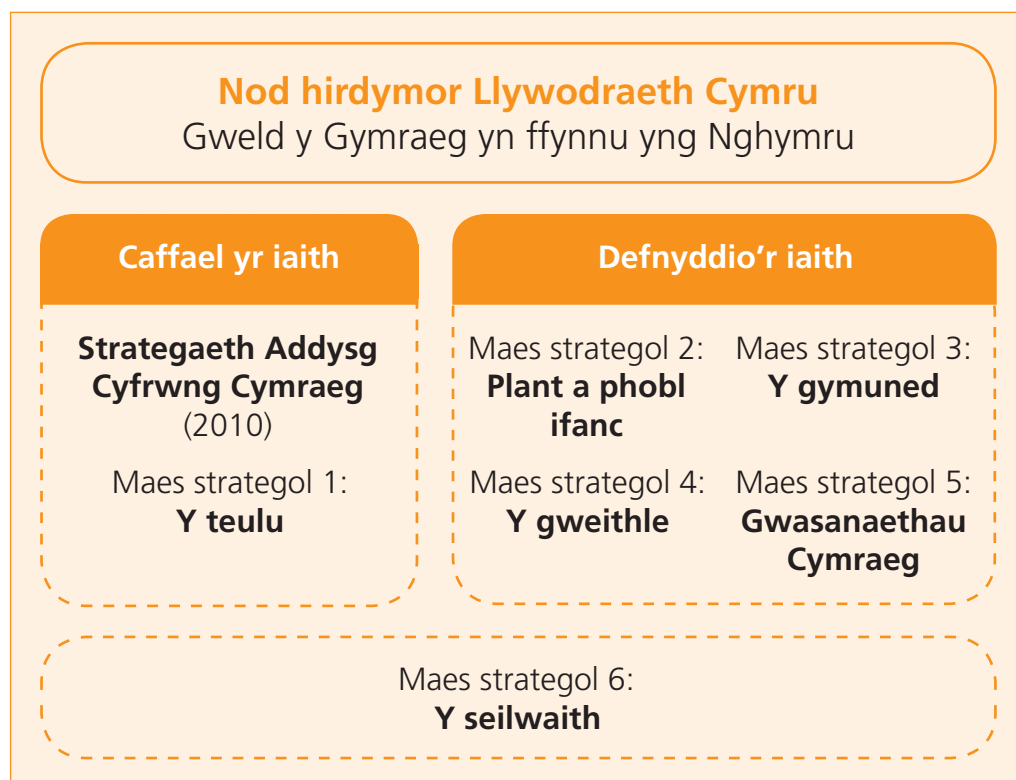
Yn yr un modd, nid yw'r system addysg, ar ei phen ei hun, yn ddigonol ar gyfer cynhyrchu siaradwyr Cymraeg sydd yn gweld gwerth mewn defnyddio'r iaith yn eu bywydau bob dydd yn y cartref, yn gymdeithasol neu yn broffesiynol. Diben gweddill y strategaeth hon yw mynd i'r afael â'r heriau y mae'r Gymraeg yn eu hwynebu yn y cyd-destunau hynny.

Chwe maes strategol

Rydym wedi pennu chwe maes strategol a fydd yn sail i'r strategaeth hon. Dyma'r nodau ar gyfer y chwe maes.

- **Maes strategol 1: Y teulu**
Nod: annog a chefnogi'r defnydd o'r Gymraeg o fewn teuluoedd.
- **Maes strategol 2: Plant a phobl ifanc**
Nod: cynyddu'r ddarpariaeth o weithgareddau Cymraeg ar gyfer plant a phobl ifanc a chynyddu eu hymwybyddiaeth o werth yr iaith.
- **Maes strategol 3: Y gymuned**
Nod: cryfhau safle'r Gymraeg o fewn y gymuned.
- **Maes strategol 4: Y gweithle**
Nod: cynyddu cyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg yn y gweithle.
- **Maes strategol 5: Gwasanaethau Cymraeg**
Nod: cynyddu a gwella gwasanaethau Cymraeg ar gyfer dinasyddion.
- **Maes strategol 6: Y seilwaith**
Nod: cryfhau'r seilwaith ar gyfer yr iaith.

Dangosodd y broses ymgynghori ar y strategaeth ddrafft, a'r trafodaethau â Grŵp Cyngori Llywodraeth Cymru ar y strategaeth, fod yna gefnogaeth eang i'r bwriad i weithredu yn y meysydd hyn.



Sut byddwn yn gweithredu'r strategaeth

Er mwyn cyflawni ein gweledigaeth, mae gofyn ein bod yn defnyddio gwahanol ddulliau gweithredu, yn ddibynnol ar yr amgylchiadau dan sylw. Mae'n hollbwysig ein bod yn parhau â'r gwaith o annog pobl a sefydliadau i ddefnyddio'r Gymraeg gan hefyd wneud defnydd llawn o'r cyfleoedd a fydd yn deillio o Fesur y Gymraeg. Bydd y Mesur hwn yn galluogi Comisiynydd y Gymraeg i osod dyletswyddau ar wahanol gyrff drwy safonau.

Wrth weithredu'r strategaeth byddwn yn dilyn rhai egwyddorion craidd. Amlinellir yr egwyddorion hynny dros y tudalennau nesaf, ynghyd â'r gwahanol ddulliau gweithredu.

Egwyddorion

Dyma'r egwyddorion y byddwn yn eu dilyn wrth weithredu'r strategaeth hon.

Parhad a newid

Nid yw'r angen i weithredu yn y meysydd strategol uchod yn newydd. Fel y crybwyllwyd eisoes, mae Bwrdd yr Iaith Gymraeg a'i bartneriaid wedi gweithredu o dan bob un o'r meysydd i wahanol raddau. Mae Llywodraeth Cymru yn awyddus i barhau â'r gwaith creadigol y mae'r Bwrdd wedi'i wneud dros y blynyddoedd. Bydd lleoli Tîm Datblygu Cymunedol y Bwrdd o fewn Is-adran y Gymraeg newydd Llywodraeth Cymru o fis Ebrill 2012 ymlaen yn elfen greiddiol o'r parhad hwnnw, gan ddarparu dolen gyswllt rhwng Llywodraeth Cymru a nifer o'r partneriaid a fydd yn allweddol i lwyddiant y strategaeth hon.

Ar yr un pryd, roedd Grŵp Cynghori Llywodraeth Cymru ar y strategaeth yn gytûn fod y newid yn y strwythurau ar gyfer hybu a hwyluso'r Gymraeg yn sgil Mesur y Gymraeg, a chyhoeddi'r strategaeth hon, yn cynnig cyfle i Lywodraeth Cymru adolygu a gwerthuso'r sefydliadau a'r prosiectau yr ydym yn eu hariannu er mwyn ceisio sicrhau ein bod yn cyflawni'r canlyniadau gorau ar gyfer yr iaith.

Cyhoeddwyd y strategaeth ddrafft wreiddiol gan Lywodraeth Cymru'n Un. Mae llawer o gynnwys y ddogfen honno i'w weld yn y strategaeth derfynol hon.

Gwneud y gorau o'r arian sydd ar gael

Wrth fwrw ymlaen â'r gwaith hwn, byddwn yn wynebu gwahanol heriau amrywiol sy'n deillio o'r ffaith bod llai o arian cyhoeddus ar gael a byddwn yn craffu mewn modd trylwyr ar y cymorth ariannol yr ydym yn ei roi i'r iaith. Byddwn hefyd yn rhoi pwys mawr ar ddefnydd creadigol o gyllid ac ar arloesi, a byddwn yn parhau â dull Bwrdd yr Iaith Gymraeg o ariannu sy'n seiliedig ar ganlyniadau.

Mwy o gydweithio

Bydd pwyslais hyd yn oed cryfach ar gydweithredu ac ar fathau newydd o waith partneriaeth a fydd yn cynnwys yr holl sefydliadau sydd â rhan i'w chwarae wrth gynllunio gwell dyfodol ar gyfer yr iaith. Byddwn yn parhau i gynnull y Fforwm Partneriaid a sefydlwyd gan Fwrdd yr Iaith Gymraeg. Byddwn hefyd yn sefydlu Cyngor Partneriaeth y Gymraeg a fydd yn cynghori Gweinidogion Cymru ynghylch gweithredu'r strategaeth hon ac a fydd yn cychwyn ar ei waith ym mis Ebrill 2012.

Bydd y strwythurau newydd, a fydd yn cynnwys Is-adran y Gymraeg gref o fewn Llywodraeth Cymru, yn creu cyfleoedd i gydweithio rhagor ag adrannau eraill o fewn Llywodraeth Cymru er mwyn sicrhau bod materion yn ymwneud â'r Gymraeg, a nodau'r strategaeth hon, yn dod yn rhan o waith yr adrannau.

Rhannu a gwreiddio'r cyfrifoldeb am y Gymraeg

Mae Llywodraeth Cymru yn awyddus i sicrhau bod y cyfrifoldeb am hybu'r Gymraeg yn cael ei rannu rhwng nifer cynyddol o sefydliadau. Bydd y system safonau o dan Fesur y Gymraeg (gweler tudalen 20) yn galluogi Llywodraeth Cymru i lunio safonau a fydd yn caniatáu i Gomisiynydd y Gymraeg osod dyletswyddau ar Lywodraeth Cymru, awdurdodau lleol ac awdurdodau'r parciau cenedlaethol i hybu'r defnydd o'r Gymraeg yn fwy eang.

Rydym hefyd yn sylweddoli bod llawer o'r llwyddiannau o safbwynt hyfywedd y Gymraeg yn ddibynnol ar weithgareddau unigolion a chymunedau, a bod angen meithrin gallu ar y lefel leol er mwyn sicrhau y gall y mathau hynny o weithgareddau barhau yn y dyfodol.

Cyfle cyfartal

Mae cyfle cyfartal yn thema drawsbynciol sy'n allweddol i'r ddogfen hon ac i holl bolisiau Llywodraeth Cymru. Ni ddylai unrhyw un, mewn unrhyw ran o Gymru, fethu â manteisio ar gyfleoedd i ddefnyddio'r Gymraeg, nac ychwaith fethu â manteisio ar gyfleoedd i ddysgu'r Gymraeg oherwydd eu hil, ethnigrwydd, anabledd, rhyw, cyfeiriadedd rhywiol, oedran neu grefydd. Dylai gwasanaethau Cymraeg fod ar gael i bob cymuned, a dylai cymunedau allu manteisio arnynt, gan gynnwys cymunedau difreintiedig a'r rheini sy'n cynnwys cryn amrywiaeth ethnig. Byddwn yn disgwyl i'n partneriaid, ein darparwyr a'n rhanddeiliaid gydnabod hyn mewn egwyddor a chymryd camau i'w wireddu.

Cynaliadwyedd

Mae'r strategaeth hon yn ceisio sicrhau cynnydd yn nifer y bobl sy'n gallu siarad Cymraeg, ac yn nifer y bobl sy'n defnyddio'r Gymraeg yn feunyddiol. Mae hefyd yn manteisio ar yr ymdrechion sydd eisoes wedi'u gwneud mewn cymunedau ar draws Cymru er mwyn cymryd cyfrifoldeb am yr iaith yn lleol, ac yn annog y cymunedau a'r sefydliadau sy'n eu gwasanaethu i hybu'r defnydd o'r Gymraeg. Golyga hyn hybu cynaliadwyedd y Gymraeg fel iaith fyw o fewn y cymunedau hynny. Mae hefyd yn ategu Strategaeth Addysg Cyfrwng Cymraeg Llywodraeth Cymru wrth gynllunio ar gyfer cynaliadwyedd,

drwy sicrhau rhagor o gyfleoedd i ddefnyddio'r Gymraeg yn y gweithle. Mae'r Strategaeth Addysg Cyfrwng Cymraeg wedi sefydlu mesurau er mwyn sicrhau bod gan weithlu'r dyfodol sgiliau yn y Gymraeg. Mae'r strategaeth hon yn ceisio sicrhau bod sefydliadau amrywiol iawn yn ymateb drwy greu cyfleoedd i siaradwyr Cymraeg ddefnyddio'r sgiliau hynny yn y gwaith.

Dulliau gweithredu

Dyma'r dulliau gweithredu y byddwn yn eu defnyddio wrth geisio gwireddu ein gweledigaeth.

Grantiau ar gyfer hybu'r defnydd o'r Gymraeg

Bydd Llywodraeth Cymru yn dosbarthu grantiau i gyrff at ddibenion hybu'r Gymraeg. Dros amser, byddwn yn adolygu ac yn gwerthuso'r defnydd a wneir o'r grantiau hynny, gan sicrhau eu bod yn gydnaws â blaenoriaethau'r strategaeth hon.

Prosiectau penodol ar gyfer hybu'r defnydd o'r Gymraeg

Byddwn hefyd yn parhau i weithredu a datblygu prosiectau penodol ar gyfer hybu'r defnydd o'r Gymraeg mewn gwahanol gyd-destunau. Bydd nifer o'r prosiectau hyn yn barhad o brosiectau yr arferai Bwrdd yr Iaith Gymraeg eu gweithredu. Dros amser, byddwn yn adolygu ac yn gwerthuso'r prosiectau hyn gan sicrhau eu bod yn gydnaws â blaenoriaethau'r strategaeth hon.

Y fframwaith cyfreithiol

Creodd Mesur y Gymraeg swyddfa Comisiynydd y Gymraeg a fydd â'r pŵer cyffredinol i hybu a hwyluso'r defnydd o'r Gymraeg ac i weithio tuag at sicrhau nad yw'r Gymraeg yn cael ei thrin yn llai ffafriol na'r Saesneg. Bydd gan y Comisiynydd rôl allweddol wrth warchod hawliau siaradwyr Cymraeg a chyfrannu at y drafodaeth gyhoeddus ynghylch dyfodol y Gymraeg.

Bydd y gwahanol wasanaethau Cymraeg sydd ar gael i'r cyhoedd yn gwella o ganlyniad i'r Mesur. Caiff hyn ei gyflawni drwy greu safonau a fydd yn gosod dyletswyddau ar sefydliadau sy'n dod o dan gwmpas y Mesur o ran:

- darparu gwasanaethau yn y Gymraeg
- ystyried effaith penderfyniadau polisi ar y Gymraeg
- hybu'r defnydd o'r Gymraeg yn y gweithle

- hybu a hwyluso'r defnydd o'r Gymraeg yn fwy eang
- cadw cofnodion ynghylch cydymffurfiaeth â safonau ac ynghylch cwynion.

Bydd gan y Comisiynydd a Llywodraeth Cymru ill dau rolau pwysig wrth greu safonau. Bydd gan y Comisiynydd hefyd bwerau sylweddol i orfodi cydymffurfiaeth â safonau ynghyd â phwerau i ymchwilio i honiadau o ymyrraeth yn rhyddid unigolion i ddefnyddio'r Gymraeg gyda'i gilydd. Bydd gan y Comisiynydd hefyd y pŵer i gynghori ac i gyflwyno argymhellion i Lywodraeth Cymru ynghylch y Gymraeg. Bydd hefyd ddyletswydd ar y Comisiynydd i lunio adroddiad bob pum mlynedd ar sefyllfa'r Gymraeg.

Mae'n amlwg, felly, y bydd y Mesur a gwaith y Comisiynydd yn agweddau allweddol ar y gwaith y mae angen ei wneud er mwyn gwireddu gweledigaeth Llywodraeth Cymru o weld y Gymraeg yn ffynnu. Er y bydd y Comisiynydd yn gweithredu yn annibynnol ar Lywodraeth Cymru ac yn pennu ei flaenoriaethau ei hun, bydd gwaith y Comisiynydd yn ategu'r gweithgareddau y bydd Llywodraeth Cymru yn ymgymryd â nhw ar draws pob maes wrth weithredu'r strategaeth hon. Bydd hefyd yn sicrhau y gallwn rannu'r cyfrifoldeb am hybu'r defnydd o'r Gymraeg gydag eraill, gan gynnwys awdurdodau lleol. Gofynna hyn am sefydlu perthynas weithio dda rhwng Llywodraeth Cymru a'r Comisiynydd a byddwn yn mynd ati i chwilio am gyfleoedd i gydweithio'n effeithiol â'r Comisiynydd er lles y Gymraeg. Efallai y bydd gwaith ymchwil yn un enghraifft o faes lle y byddai'n bosib cydweithio.

Prif ffrydio ar draws Llywodraeth Cymru

Bydd Llywodraeth Cymru yn prif ffrydio'r iaith ymhellach i waith datblygu gwasanaethau a datblygu polisi, gan sicrhau ar yr un pryd fod Gweinidogion a swyddogion yn ystyried y cysylltiadau rhwng eu portffolios nhw a'r iaith. I'r perwyl hwn, o dan broses polisi Llywodraeth Cymru, mae gofyn asesu effaith polisiâu a gwasanaethau newydd ar y Gymraeg, gan gynnwys gweithgareddau polisi strategol.

Rydym hefyd yn disgwyl i'r polisiâu a lunnir, ac i'r gwasanaethau a ddarperir, gan gyrff cyhoeddus eraill gyd-fynd ag anghenion ieithyddol y boblogaeth y maent yn ei gwasanaethu. Bydd gan y Comisiynydd rôl allweddol wrth ddatblygu'r agenda prif ffrydio.

Caffael a chydymffurfio ag amodau grant

O bryd i'w gilydd y ffordd fwyaf effeithiol i Lywodraeth Cymru ymyrryd yw drwy gaffael neu gyflwyno amodau grant clir sy'n tynnu sylw sefydliadau a buddsoddwyr o'r tu allan at amodau cymdeithasol. Trwy ddefnyddio ein pwerau mewn perthynas â chaffael neu gyllid grant, byddwn yn ei gwneud yn ofynnol i sefydliadau sy'n cyflwyno tendr ar gyfer contractau'r sector cyhoeddus neu sy'n cyflwyno cais am gymorth gan y sector cyhoeddus ddangos, lle y bo'n berthnasol, fod y Gymraeg ymysg y manteision a gyflawnir ar gyfer y gymuned leol. O safbwynt caffael mae hyn yn golygu defnyddio dulliau a chanllawiau sydd ar gael, gan gynnwys y templed asesu risg cynaliadwy, yr arweiniad i roi gwasanaethau cyhoeddus allan ar gontract a'r Gymraeg, a'r ddogfen *Budd i'r Gymuned: Sicrhau'r Gwerth Gorau am Arian Cymru* (Llywodraeth Cynulliad Cymru, 2010).

Monitro

Caiff y gwaith o weithredu'r strategaeth hon a'i chynlluniau gweithredu blynyddol, a wneir yn unol ag Adran 78 o Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006, ei fonitro gan Is-adran y Gymraeg Llywodraeth Cymru, a fydd yn adrodd i Weinidogion Cymru. Caiff adroddiad blynyddol ar y gwaith o weithredu'r strategaeth a'r cynlluniau gweithredu blynyddol ei gyhoeddi a'i osod gerbron Cynulliad Cenedlaethol Cymru gan Weinidogion Cymru.

Fframwaith gwerthuso

Mae'n hanfodol fod y strategaeth hon yn cael ei gwerthuso fel bod modd asesu ei heffeithiolrwydd yn unol â'i hamcanion strategol ac fel bod modd sicrhau bod gwelliannau dysgu yn seiliedig ar y dystiolaeth sydd ar gael. Er mwyn gwneud hyn, byddwn yn datblygu fframwaith gwerthuso i gyd-fynd â'r strategaeth. Bydd hwn yn dynodi sut bydd y strategaeth yn cael ei gwerthuso drwy wahanol ddulliau a ffynonellau data, a fydd yn cynnwys ymchwil a dadansoddiad pwrpasol.

Yn wyneb yr ymyriadau polisi amrywiol sydd dan sylw, bydd hi'n bwysig sicrhau dull gweithredu cyson a chymharol tuag at werthuso ar draws y strategaeth. Bydd y dull gweithredu ar y naill law yn ffurfiannol – er mwyn sicrhau bod gwersi'n cael eu dysgu gydol y gweithredu – ac ar y llaw arall yn adolygol – er mwyn sicrhau bod canlyniadau'n cael eu cofnodi mewn dull cadarn ac amserol.

Bydd y fframwaith gwerthuso yn:

- dynodi sut bydd effeithiau'r strategaeth hon yn cael eu cofnodi ar wahanol lefelau (cyfranogwr unigol, prosiect/rhaglen ac yn lleol/genedlaethol)
- diffinio ymhellach y dangosyddion mesuradwy sydd yn y strategaeth hon ynghylch effeithiau disgwylidig ac effeithiau posib y strategaeth, gan ddefnyddio data a gasglwyd yn genedlaethol ac yn lleol pryd bynnag y bo hynny'n bosib (bydd hyn yn cydweddu cymaint â phosib â systemau monitro perfformiad y partneriaid eu hunain)
- dynodi bylchau yn yr wybodaeth/data sydd eisoes wedi'u casglu ac ystyried sut gellid canfod data priodol, gan ystyried ymarferoldeb a chost canfod gwybodaeth ychwanegol a'r budd y mae gwybodaeth o'r fath yn debygol o'i olygu
- clustnodi rhaglen ar gyfer casglu, ymchwilio a dadansoddi data a fydd yn cael ei chyhoeddi gydol oes y strategaeth fel sail i'w datblygiad a'i hadolygiad parhaus – gan gynnwys ar gyfer yr adroddiad blynyddol ar weithrediad y strategaeth hon sy'n ofynnol o dan Adran 78 o Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006.

Dangosyddion

Byddwn yn defnyddio'r ddau ddangosydd isod er mwyn mesur llwyddiant cyffredinol y strategaeth hon. Y rhain yw'r dangosyddion sydd wedi'u cynnwys yn y Rhaglen Lywodraethu ar gyfer 2011–2016.

- Canran y plant pum mlwydd oed (ar ddechrau'r flwyddyn academaidd) sy'n siarad Cymraeg gartref.
- Canran y bobl sy'n gallu siarad ac ysgrifennu Cymraeg.

Hoffem hefyd fesur canran y bobl sy'n gallu siarad Cymraeg, ond nid ei hysgrifennu, a hefyd fesur y llwyddiant o dan bob un o'r chwe maes strategol. Caiff y dangosyddion hyn eu nodi ar ddechrau'r chwe phennod nesaf. Rydym yn cydnabod y bydd angen gwneud rhagor o waith er mwyn datblygu a diffinio'r dangosyddion hyn a byddwn yn gwneud hyn wrth ddatblygu ein fframwaith gwerthuso.

Pwyntiau gweithredu

Byddwn yn:

1. Parhau i weithredu ein Strategaeth Addysg Cyfrwng Cymraeg, a gyhoeddwyd ym mis Ebrill 2010.
2. Dyrannu grantiau a chomisiynu prosiectau ar gyfer hybu'r defnydd o'r Gymraeg, gan werthuso'r cynllun grantiau, y prosiectau, a gwaith derbynwyr y grantiau o dro i dro.
3. Cwblhau'r broses o sefydlu'r fframwaith deddfwriaethol newydd o dan Fesur y Gymraeg.
4. Sefydlu Cyngor Partneriaeth y Gymraeg a fydd yn cynghori Gweinidogion Cymru ynghylch gweithredu'r strategaeth hon.
5. Gwneud safonau drwy is-ddeddfwriaeth, ar ôl i argymhellion y Comisiynydd ddod i law, a fydd yn galluogi'r Comisiynydd i osod dyletswyddau ar gyrff ynghylch y Gymraeg.
6. Prif ffrydio'r Gymraeg ar draws holl weithgareddau Llywodraeth Cymru. Byddwn yn gwella ein perfformiad mewn perthynas â'r gwaith yr ydym yn ei wneud o dan ein Cynllun Iaith Gymraeg.
7. Datblygu fframwaith o fewn amodau Llywodraeth Cymru ynghylch caffael a cydymffurfiaeth â grant er mwyn sefydlu manteision cymunedol mewn perthynas â'r Gymraeg i'w ddefnyddio lle y bo'n briodol.
8. Paratoi fframwaith gwerthuso er mwyn gwella ein gallu i fesur effaith ymyriadau o dan y strategaeth, a chomisiynu ymchwil i gynyddu'r dystiolaeth sydd ar gael.

Maes strategol 1: Y teulu

Nod

Annog a chefnogi'r defnydd o'r Gymraeg o fewn teuluoedd.

Y canlyniad a ddymunir

Cynnydd yn nifer y teuluoedd lle defnyddir y Gymraeg fel y brif iaith gyda'r plant gan o leiaf un oedolyn o'r teulu sydd mewn cyswllt agos â nhw.

Dangosydd

Canran y plant pum mlwydd oed (ar ddechrau'r flwyddyn academaidd) sy'n siarad Cymraeg gartref.

Ynghyd ag addysg, mae trosglwyddo'r iaith o'r naill genhedlaeth i'r llall yn un o'r ddau faes pwysicaf ym maes cynllunio ieithyddol. Nid yw'r Gymraeg yn debygol o ffynnu fel iaith gymunedol a chymdeithasol os yw'n dibynnu ar y system addysg yn unig fel ffordd o alluogi siaradwyr newydd i ddysgu'r iaith. Mae angen iddi fod yn iaith y cartref i gynifer o blant â phosibl, ac yn ddiamau, mae caffael yr iaith yn y modd hwn yn ffordd naturiol ac effeithiol o ddatblygu'n siaradwr Cymraeg rhugl.

Ceir corff o dystiolaeth sy'n awgrymu bod y Gymraeg yn llai tebygol o gael ei defnyddio o fewn teuluoedd lle nad yw ond un rhiant/gofalwr yn siarad Cymraeg. Yn ôl Cyfrifiad 2001, mewn teuluoedd lle'r oedd y ddau riant/gofalwr yn siarad Cymraeg, roedd 82 y cant o blant tair i bedair oed yn gallu siarad yr iaith, ond nid yw hyn ond yn cyfrif am 5 y cant o'r grŵp oedran hwn. Mewn teuluoedd lle'r oedd un rhiant/gofalwr yn siarad Cymraeg, 40 y cant o'r plant hyn oedd yn gallu siarad yr iaith. Mae hyn yn creu her enfawr, ac mae'n rhaid gwrth-droi'r dirywiad o ran y Gymraeg mewn teuluoedd er mwyn sicrhau bod yr iaith yn goroesi ac yn ffynnu. O'r herwydd, cynyddu'r defnydd o'r Gymraeg o fewn teuluoedd yw un o flaenoriaethau allweddol Llywodraeth Cymru ar gyfer diogelu dyfodol y Gymraeg.

Gall ffactorau amrywiol iawn ddylanwadu ar benderfyniadau rhieni/gofalwyr ynghylch trosglwyddo iaith ac mae angen ystyried y rhain i gyd. Mae'r dystiolaeth yn awgrymu bod dewis yn fater greddfol i raddau helaeth a bod rhieni/gofalwyr yn dueddol o ddefnyddio'r iaith y maent fwyaf cyfarwydd â hi, neu'r iaith y maent yn ei siarad â'u partner. O ran y ffactorau sy'n dylanwadu ar yr iaith a gaiff ei dewis gan y plentyn, maent yn cynnwys eu 'cymuned' o

siaradwyr – sy'n cynnwys rhieni/gofalwyr, brodyr a chwiorydd, neiniau a theidiau, athrawon a ffrindiau – yn ogystal â dylanwadau cymdeithasol eraill fel y cyfryngau a gweithgareddau cymunedol.

Dros y degawd diwethaf, mae Bwrdd yr Iaith Gymraeg wedi buddsoddi cryn egni ac arbenigedd ym maes trosglwyddo iaith. Ei brif fenter oedd Twf, sef prosiect arloesol ac eang ei gwmpas sy'n ceisio annog rhieni/gofalwyr Cymraeg eu hiaith i siarad Cymraeg â'u plant. Mae ganddi rwydwaith o swyddogion maes ledled Cymru, sy'n cyfleu i rieni/gofalwyr, darpar rieni/gofalwyr a'r cyhoedd fanteision siarad Cymraeg gartref, ynghyd â manteision diwylliannol ac economaidd magu plant yn ddwyieithog.

Mae Bwrdd yr Iaith Gymraeg hefyd wedi datblygu mentrau eraill wedi'u hanelu at rieni/gofalwyr, yn ogystal â Twf, mewn partneriaeth â sefydliadau allweddol eraill. Amrywia'r prosiectau hyn o sesiynau ymwybyddiaeth iaith i gynlluniau sy'n ceisio cynyddu hyder rhieni/gofalwyr a'r teulu estynedig i ddefnyddio'r Gymraeg â'u plant ac o fewn y gymuned.

Mae tystiolaeth yn awgrymu bod cynlluniau fel Twf wedi llwyddo i gynnwys pwysigrwydd trosglwyddo iaith o fewn agendâu gwaith bydwragedd ac ymwelwyr iechyd. Mae hefyd wedi cyfrannu at godi ymwybyddiaeth ynglŷn â manteision dwyieithrwydd.

Rydym yn cydnabod, fodd bynnag, ei bod yn anodd, ar sail y dystiolaeth sydd ar gael, i asesu effaith cynlluniau fel hyn ar batrymau iaith mewn teuluoedd a bod rhagor o waith i'w wneud i ddeall yn well effaith yr ymyriadau hyn. Mae Llywodraeth Cymru yn awyddus iawn i ddeall yn well y penderfyniadau a wneir gan rieni/gofalwyr sy'n siarad Cymraeg a byddwn, i'r perwyl hwn, yn chwilio am ffyrdd i wella a datblygu gweithgareddau sy'n darbwylo rhieni/gofalwyr a'r teulu estynedig i drosglwyddo'r Gymraeg i'w plant.

Rydym hefyd yn cydnabod bod angen cynorthwyo rhieni/gofalwyr di-Gymraeg, gan greu cyfleoedd i'w plant glywed yr iaith, drwy weithgareddau o fewn y gymuned a thrwy weithgareddau amlgyfrwng yn y cartref fel gwasanaeth Cyw ar S4C sy'n cynnwys rhaglenni teledu a gwasanaeth ar-lein.

Mae technolegau newydd yn ei gwneud yn bosibl i deuluoedd gadw mewn cysylltiad wyneb yn wyneb ble bynnag y maent, er enghraifft gall neiniau a theidiau gadw mewn cysylltiad â'u hwyrion. Gallai hyn olygu ei bod hi'n bosibl sicrhau bod rhagor o Gymraeg yn cael ei chlywed y tu allan i'r teulu agos os yw aelodau o deuluoedd yn byw yn bell i ffwrdd oddi wrth ei gilydd.

Mae hwn yn faes lle mae angen mwy o dystiolaeth a byddwn am sicrhau, felly, bod rhagor o waith ymchwil yn cael ei wneud ym maes trosglwyddo iaith ar ôl i ganlyniadau Cyfrifiad 2011 gael eu cyhoeddi. Y nod yw ceisio deall yn well y berthynas rhwng yr ymyriadau polisi a dewisiadau rhieni/gofalwyr.

Yn olaf, roedd ymrwymiad ym maniffesto Llywodraeth newydd Cymru ym mis Mai 2011 i sicrhau sail statudol i Gynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg, ac i'w gwneud yn ofynnol i awdurdodau lleol gynllunio addysg cyfrwng Cymraeg ar sail y galw gan rieni. Caiff yr ymrwymiad hwn, sy'n mynd â'r Strategaeth Addysg Cyfrwng Cymraeg gam ymhellach, ei weithredu fel rhan o raglen ddeddfwriaethol Llywodraeth Cymru.

Pwyntiau gweithredu

Byddwn yn:

9. Datblygu ymhellach ffordd effeithiol a chydgyssylltiedig, wedi'i seilio ar dystiolaeth, o annog a chefnogi'r defnydd o'r Gymraeg o fewn teuluoedd gyda babanod a phlant ifanc. Bydd hyn yn cynnwys adeiladu ar waith Twf a phrosiectau cysylltiedig, a hybu cyrsiau a digwyddiadau Cymraeg i'r Teulu.
10. Hybu manteision trosglwyddo'r Gymraeg yn y teulu a manteision addysg cyfrwng Cymraeg.
11. Chwilio am ffyrdd o wella gwasanaethau allweddol fel gofal plant cyfrwng Cymraeg.
12. Rhoi sail statudol i Gynlluniau Strategol y Gymraeg mewn Addysg a'i gwneud yn ofynnol i awdurdodau lleol gynllunio addysg cyfrwng Cymraeg ar sail y galw gan rieni.

Maes strategol 2: Plant a phobl ifanc

Nod

Cynyddu'r ddarpariaeth o weithgareddau Cymraeg ar gyfer plant a phobl ifanc a chynyddu eu hymwybyddiaeth o werth yr iaith.

Y canlyniad a ddymunir

Plant a phobl ifanc yn defnyddio mwy o'r Gymraeg.

Dangosydd

Y nifer sy'n mynychu digwyddiadau Cymraeg a drefnir ar gyfer plant a phobl ifanc, gan gynnwys y rhai a drefnir gan y sawl sy'n derbyn grantiau gan Lywodraeth Cymru.

Mae pob cenhedlaeth o bobl ifanc yn llawn brwdfrydedd a chreadigrwydd newydd ynghylch y defnydd o iaith leiafrifol. Gallwn ymfalchïo yn y ffaith bod pobl ifanc yng Nghymru yn hapus i ddathlu'r Gymraeg a'i thraddodiadau, gan hefyd ei defnyddio mewn cyd-destunau cyfoes gan gynnwys y rhai sydd ynghlwm wrth dechnolegau newydd.

Yn ystod y deng mlynedd ar hugain ddiwethaf, rydym wedi gweld cynnydd sylweddol yn nifer y bobl ifanc sy'n gallu siarad Cymraeg (o 14.9 y cant o blant rhwng 3 a 14 oed yn 1971 i 37.2 y cant yn 2001). Eto i gyd, mae angen bod yn ofalus wrth ystyried y ffigurau hyn, a hynny oherwydd ei bod yn debygol bod dros hanner y rhain yn dysgu Cymraeg fel ail iaith. Yn achos nifer o blant sy'n siarad Cymraeg ac sy'n dod o gartrefi heb rieni/gofalwyr sy'n medru'r Gymraeg, yr ysgol yw un o'r ychydig leoedd lle maent yn cael cyfle i ddefnyddio'r iaith.

Mae'r dystiolaeth sydd ar gael yn awgrymu bod cyfnod yr ardegau yn hollbwysig o ran datblygu agwedd ffafriol tuag at iaith leiafrifol ac o ran pennu i ba raddau y bydd unigolyn yn defnyddio'r iaith. Yn hyn o beth, ymddengys nad yw ysgol, ar ei phen ei hun, yn ddigon; mae'n rhaid i blentyn neu berson ifanc dderbyn cefnogaeth yn y cartref (os oes modd) ac anogaeth i gymryd rhan mewn gweithgareddau cymdeithasol a diwylliannol ehangach drwy gyfrwng y Gymraeg. Mae yna hefyd dystiolaeth sy'n awgrymu bod iaith rhyngweithio â ffrindiau yn cydberthyn yn glos â'r iaith y mae'r plentyn yn ei siarad, ac mae'n dylanwadu ar agweddau plant tuag at y naill iaith neu'r llall neu at y ddwy.

Mae angen i ni felly ddarparu cyfleoedd cymdeithasol amrywiol iawn i'r grŵp hwn ddefnyddio'r Gymraeg y tu allan i'r ysgol, er mwyn datblygu cyswllt rhwng nid yn unig yr iaith ac addysg, ond hefyd rhwng yr iaith a gweithgarwch hamdden a diwylliannol ac, yn anad dim, â phleser a difyrrwch.

Dylai creu rhagor o gyfleoedd o'r fath olygu bod yr unigolyn yn gwneud mwy o ddefnydd o'r iaith, a dylai ennyn brwdfrydedd ac agwedd bositif tuag at yr iaith.

Wrth ymateb i'r ymgynghoriad ar y strategaeth hon, nododd nifer o'r ymatebwyr mai creu cyfleoedd ymarferol i blant a phobl ifanc ddefnyddio'r Gymraeg oedd y ffordd orau o feithrin teimlad o werth tuag at y defnydd o'r iaith. Cytunwn â'r farn honno.

Mae dylanwadu ar ddefnydd person ifanc o iaith leiafrifol yn fater cymhleth, ac mae angen mynd ati mewn amryfal ffyrdd, ar sail tystiolaeth, i'w gynorthwyo i wneud dewisiadau cadarnhaol. Credwn fod nifer o ffactorau yn dylanwadu ar ddefnydd person ifanc o'r Gymraeg, gan gynnwys pa mor rhugl a hyderus ydyw yn yr iaith. Ymhlith y ffactorau eraill, tybiwn fod diwylliant pobl ifanc, pwysau gan gyfoedion, agweddau yn y gymuned at yr iaith, y cyfryngau byd-eang gan gynnwys rhwydweithio cymdeithasol electronig, a'r gwerth a roddir ar yr iaith fel sgil ar gyfer byd gwaith oll yn elfennau pwysig. Credwn hefyd fod arwyddocâd y ffactorau hyn yn amrywio'n sylweddol, gan ddibynnu a yw'r person ifanc wedi caffael yr iaith gartref neu drwy'r system addysg. Mae angen i ni wneud mwy o waith ymchwil, fodd bynnag, i ddeall y ffactorau hyn yn well.

Rydym hefyd yn wynebu heriau o fewn y system addysg i sicrhau bod plant a phobl ifanc yn parhau i ddewis addysg cyfrwng Cymraeg wrth wneud dewisiadau ar gyfnodau allweddol o'u haddysg – rhwng y cynradd a'r uwchradd, a rhwng yr uwchradd ac addysg bellach neu addysg uwch. Tra bo'r Strategaeth Addysg Cyfrwng Cymraeg yn mynd i'r afael â'r heriau hyn, credwn fod llwyddiant y mesurau hynny'n rhannol ddibynnol ar y gallu i ddarbwylllo plant a phobl ifanc ynghylch gwerth y Gymraeg yn economaidd ac yn ddiwylliannol. Mae gan y strategaeth hon rôl bwysig i wireddu hynny drwy gefnogi gweithgareddau sy'n ceisio codi ymwybyddiaeth ymhlith plant a phobl ifanc – ynghyd â'r rheini y dânt i gyswllt rheolaidd â nhw fel eu rhieni/gofalwyr, athrawon a gweithwyr ieuenctid – o werth defnyddio'r Gymraeg. Byddwn yn ceisio dilyn hynt sgiliau Cymraeg dysgwyr sy'n gadael yr ysgol drwy gasglu data o fewn y system addysg.

Mae llawer o waith wedi'i wneud i gynnig cyfleoedd i blant a phobl ifanc fwynhau gweithgareddau drwy gyfrwng y Gymraeg. Mae nifer o sefydliadau wedi bod ynghlwm wrth y gwaith hwn – mae rhai ohonynt, fel yr Urdd a'r mentrau iaith, yn canolbwyntio'n llwyr ar gynyddu'r defnydd o'r Gymraeg; ac mae gan eraill, megis Clybiau Ffermwyr Ifanc, clybiau chwaraeon, grwpiau drama, ac yn y blaen, gylch gwaith ehangach. Mae angen i'r sefydliadau hyn barhau i fod yn arloesol ac yn greadigol, a gweithio gyda Llywodraeth Cymru a phartneriaid eraill i ddatblygu dulliau o gasglu tystiolaeth ynghylch yr effaith y mae eu gweithgareddau'n ei chael ar y defnydd o'r Gymraeg.

Bydd ein dulliau gweithredu yn y maes yma yn cynnwys rhoi grantiau i gyrff sy'n darparu gweithgareddau i blant a phobl ifanc drwy gyfrwng y Gymraeg, a phrif ffrydio'r Gymraeg yn well mewn gweithgareddau sy'n cael eu hybu gan y sector cyhoeddus. Mae'r dystiolaeth sydd ar gael o wledydd eraill yn awgrymu bod angen i weithgareddau yn yr iaith leiafrifol gynnig profiad cystal, os nad gwell, na'r hyn sydd ar gael yn yr iaith fwyafrifol.

Fodd bynnag, er gwaethaf yr holl weithgarwch hwn, mae'n bwysig sicrhau ein bod yn trafod â'r bobl ifanc eu hunain beth yn union sy'n apelio atynt, a pha fathau o weithgareddau yr hoffent eu mwynhau drwy gyfrwng y Gymraeg. Mae angen i ni gynnal y drafodaeth hon yn barhaus. Rydym eisoes wedi cychwyn ar y gwaith hwn drwy gomisiynu gwaith gan yr Urdd yn ystod haf 2011 ynghylch anghenion a dyheadau pobl ifanc. Casgliad yr ymgynghoriad hwnnw oedd fod plant a phobl ifanc yn awyddus i gymryd rhan mewn gweithgareddau cyfrwng Cymraeg, a taw gweithgareddau chwaraeon oedd yn fwyaf poblogaidd. Roedd dawn, drama, celf a gweithgareddau awyr agored hefyd ymysg y gweithgareddau eraill a nodwyd.

Mae profiad o wledydd eraill hefyd yn awgrymu bod plant a phobl ifanc yn mwynhau gweithgareddau creadigol, ac yn cael gwefr o weld cynnyrch eu gwaith wedi ei gyhoeddi – yn enwedig ar y we. Yng Nghymru, mae'r prosiect Cefnogi Arferion Iaith Pobl Ifanc, a ddatblygwyd gan Fwrdd yr Iaith Gymraeg, yn ceisio ymbweru siaradwyr Cymraeg ifanc i ddefnyddio'r iaith mewn sefyllfaoedd newydd, ond anffurfiol, o fewn amgylchedd yr ysgol. Un o'r elfennau hanfodol yw bod dysgwyr hŷn yn annog rhai iau i feddwl am yr iaith ac i fod yn rhan o brosiectau arloesol fel rhedeg gorsaf radio yn yr ysgol neu ysgol roc drwy gyfrwng y Gymraeg. Rydym yn awyddus i ehangu'r dull hwn o weithio gyda phlant a phobl ifanc, a gwerthuso'r gwaith o safbwynt ei effaith ar y defnydd o'r

Gymraeg. Hoffem hefyd weld rhagor o gyfleoedd i blant a phobl ifanc ddefnyddio'r Gymraeg ar-lein, a'u hannog i ddewis y Gymraeg wrth ddefnyddio'r cyfryngau cymdeithasol, cynnyrch meddalwedd a dyfeisiau electronig fel ffonau deallus. Caiff y defnydd o'r Gymraeg mewn technoleg gwybodaeth a chyfathrebu (TGCh), sy'n cynnwys llunio safonau mewn perthynas â TGCh, ei drafod ymhellach o dan faes strategol 6.

Mae hefyd yn galonogol gweld dull tair haen o weithredu yn dod i'r amlwg yn y gwasanaeth ieuenctid mewn perthynas â darpariaeth cyfrwng Cymraeg ar gyfer pobl ifanc. Golyga hyn fod sefydliadau'n ceisio cynllunio'r ddarpariaeth mewn modd mwy cydgysylltiedig, ar sail yr egwyddor bod gan holl bobl ifanc Cymru ryw fath o afael ar y Gymraeg. Dyma'r dull a awgrymir yn Safonau Cenedlaethol Gwasanaeth Ieuenctid ar gyfer Cymru Llywodraeth Cymru, ac mae'n annog darparwyr i gynnig gwasanaethau mwy priodol, sydd wedi'u teilwra i ddiwallu anghenion ieithyddol nifer cynyddol y bobl ifanc sy'n siarad Cymraeg. Mae hyn yn cynnwys darpariaeth wahanol ar gyfer pobl ifanc sydd â sgiliau sylfaenol yn y Gymraeg, ar gyfer y rheini sy'n dysgu'r iaith a'r rheini sy'n rhugl yn y Gymraeg. Byddwn yn ystyried mabwysiadu'r ffordd hon o weithio mewn meysydd eraill.

Pwyntiau gweithredu

Byddwn yn:

13. Ymgynghori o bryd i'w gilydd â phlant a phobl ifanc er mwyn codi ymwybyddiaeth a datblygu gwell dealltwriaeth o'r gweithgareddau y byddent yn dymuno ymgymryd â nhw drwy gyfrwng y Gymraeg a'r gwasanaethau yr hoffent eu derbyn drwy gyfrwng y Gymraeg.
14. Parhau i gefnogi gweithgareddau cyfrwng Cymraeg ar gyfer plant a phobl ifanc yn y gymuned ac adolygu'r gweithgareddau hynny, o bryd i'w gilydd, er mwyn sicrhau eu bod yn effeithiol a'u bod yn cyd-fynd â'r strategaeth hon.
15. Gwella ymwybyddiaeth ymysg plant a phobl ifanc, a'u rhieni/gofalwyr, ynghylch y cyfleoedd a'r gweithgareddau sy'n bodoli ar gyfer defnyddio'r iaith yn gymdeithasol ac yn y gweithle.
16. Gwella cyfleoedd i blant a phobl ifanc ddefnyddio'r Gymraeg yn anffurfiol o fewn sefydliadau addysgol.

17. Gwella ymwybyddiaeth iaith gweithwyr ieuenctid i'w galluogi i feithrin agweddau positif ymysg pobl ifanc tuag at yr iaith.

18. Sicrhau, gan gynnwys drwy wneud safonau priodol ynghylch y Gymraeg, bod y cyrff cyhoeddus sy'n darparu neu'n ariannu gwasanaethau ar gyfer plant a phobl ifanc – boed yn uniongyrchol neu drwy waith Partneriaethau Pobl Ifanc – yn darparu rhagor o'r gwasanaethau hynny drwy gyfrwng y Gymraeg, gan gynnwys gwasanaethau chwaraeon a hamdden.

Maes strategol 3: Y gymuned

Nod

Cryfhau safle'r Gymraeg o fewn y gymuned.

Y canlyniad a ddymunir

Mwy o ddefnydd o'r Gymraeg o fewn cymunedau ar draws Cymru.

Dangosydd

Y nifer sy'n mynychu digwyddiadau Cymraeg, gan gynnwys rhai a drefnir gan y sawl sy'n derbyn grantiau gan Lywodraeth Cymru.

Mae tystiolaeth o wledydd ar draws y byd, dros nifer o ddegawdau, yn dangos bod cyswllt cryf rhwng hyfywedd a goroesiad iaith a bodolaeth ardaloedd daearyddol lle ystyrir yr iaith honno fel y brif iaith. Awgryma'r dystiolaeth hefyd fod angen dwysedd uchel o siaradwyr i'r Gymraeg gael ei defnyddio fel iaith arferol cymuned.

Mae'r cymunedau yng Nghymru lle ceir canran uchel o siaradwyr Cymraeg yn newid. Mae'r strategaeth hon eisoes wedi cyfeirio at y ffaith bod nifer y cymunedau yng Nghymru lle mae dros 70 y cant o'r boblogaeth yn siarad Cymraeg wedi lleihau yn sylweddol dros y degawdau diwethaf. Mae prosesau mewnfudo ac allfudo, cyfleoedd gwaith cyfyngedig a chyflenwad cyfyngedig o dai fforddiadwy wedi cael effaith sylweddol ar broffil demograffig a phroffil ieithyddol sawl cymuned.

Mae Llywodraeth Cymru yn awyddus i ddatblygu'r gwaith a wnaed gan Fwrdd yr Iaith Gymraeg, y mentrau iaith a nifer o gyrff eraill ar lawr gwlad gan weithredu mewn modd bwriadus mewn ardaloedd lle y caiff y Gymraeg ei siarad fel prif iaith bywyd beunyddiol, neu lle'r oedd yn brif iaith tan yn gymharol ddiweddar, a lle mae canran y siaradwyr Cymraeg yn lleihau'n gyflym.

Ein bwriad yw datblygu mentrau arbennig yn yr ardaloedd hyn a fydd yn ysgogi camau gweithredu strategol, gan wrth-droi'r newid ieithyddol. Mae angen gwneud hyn mewn partneriaeth ag awdurdodau lleol, sefydliadau'r trydydd sector ac asiantaethau lleol sy'n ymwneud ag adfywio cymunedol ac adfywio economaidd – yn ogystal â'r gyrff sydd eisoes yn gweithredu er lles y Gymraeg. Byddwn yn ystyried y dystiolaeth a ddaw yn sgil sefydlu Cynllun Hybu'r Gymraeg fel cynllun peilot yn ardal Aman Tawe – cynllun sy'n ceisio mynd i'r afael â'r dirywiad sydd wedi bod yn nefnydd yr

iaith yn yr ardal honno mewn dull holistaidd – er mwyn asesu a yw'r model hwn o weithredu yn un y dylid ei ymestyn i ardaloedd eraill. Byddwn hefyd yn ystyried a oes modd efelychu'r gwaith sydd wedi'i wneud o fewn Ardal Adfywio Strategol Môn a Menai, sy'n cynnwys y fenter Brocer iaith ym Mheblig, mewn ardaloedd eraill.

Bydd yr heriau penodol yn amrywio o ardal i ardal ond maent yn debygol o gynnwys materion fel y tai fforddiadwy sydd ar gael, diffyg cyfleoedd gwaith, nifer isel o rieni/gofalwyr yn trosglwyddo'r Gymraeg i'w plant, statws isel yr iaith o fewn y gymuned, diffyg cyfleoedd i ddefnyddio'r iaith, a mewnfudo ac allfudo. Mae'n rhaid i'r gwaith adnewyddu ieithyddol fynd law yn llaw â'r gwaith o wella seilwaith cymdeithasol ac economaidd yr ardaloedd hyn er mwyn helpu i sicrhau bod gwell cyfleoedd gwaith a rhagor o dai fforddiadwy ar gael fel y gall pobl aros yn eu cymunedau. Bydd gwella gallu'r cymunedau eu hunain i gynnig rhagor o wasanaethau a gweithgareddau Cymraeg yn agwedd bwysig ar y gwaith hwn. Rydym yn awyddus, hefyd, i ddatblygu'r gwaith a wnaed gan y Grŵp Iaith-Economi Cymru, gan ddatblygu strategaeth glir ynghylch sut gellid manteisio ar y Gymraeg fel ased economaidd. Rhennir yr heriau hyn, felly, ar draws holl bortffolios y Gweinidogion ac adrannau Llywodraeth Cymru, a byddwn yn prif ffyrddio'r Gymraeg yn ein polisiau datblygu economaidd a'n polisiau datblygu cymunedol fel y bo'n briodol.

Mae pob cymuned yn esblygu ac yn datblygu dros amser. Lle cynigir datblygiadau mae'r system gynllunio yn ddull pwysig ar gyfer rheoli newid mewn modd positif. Mae awdurdodau lleol ac awdurdodau'r parciau cenedlaethol un ai wrthi'n paratoi Cynlluniau Datblygu Lleol neu wedi'u mabwysiadu'n ddiweddar. Mae tystiolaeth a chynnwys y gymuned yn agweddau pwysig ar y broses hon. Maent yn pennu gweledigaeth a pholisiau'r awdurdod ynghylch datblygu cynaliadwy a'r defnydd o dir. Rydym wedi ymgynghori'n ddiweddar ynghylch newidiadau i *Nodyn Cyngor Technegol 20: Cynllunio a'r Iaith Gymraeg (TAN 20)*, er mwyn llunio canllawiau mwy pendant ynghylch sut dylid ystyried y Gymraeg wrth baratoi Cynlluniau Datblygu Lleol. Nod cyffredinol Cynlluniau Datblygu Lleol yw hybu datblygiad cynaliadwy cymunedau a lleoedd ar draws Cymru, sy'n cynnwys hybu ffyniant ieithyddol ac economaidd cymunedau Cymraeg drwy gynnig cymysgedd priodol o gyfleoedd tai a chyflogaeth. Caiff ein polisiau cynllunio yn y meysydd hyn eu hamlinellu yn *Polisi Cynllunio Cymru, TAN 2: Cynllunio a Thai Fforddiadwy a TAN 6: Cynllunio ar gyfer Cymunedau Gwledig Cynaliadwy*. Rydym yn cynnig adolygu â rhanddeiliaid sut mae cymunedau Cymraeg eu hiaith wedi cyfrannu at y broses sydd ynghlwm wrth Gynlluniau Datblygu Lleol ac a fyddai modd gwella'r

broes honno yn y dyfodol, pennu pa ystyriaethau yn ymwneud â'r Gymraeg y tynnwyd sylw atynt, ac ystyried yr angen i ddarparu canllawiau ychwanegol ynghylch ystyried materion yn ymwneud â'r Gymraeg wrth i Gynlluniau Datblygu Lleol gael eu paratoi.

Wrth i gymunedau gwledig ac ôl-ddiwydiannol Cymraeg eu hiaith newid, mae newid demograffig hefyd yn mynd rhagddo o fewn dinasoedd a threfi Cymru. Mae nifer y siaradwyr Cymraeg mewn dinasoedd, yn enwedig Caerdydd, wedi cynyddu'n aruthrol dros y blynyddoedd diwethaf. Deillia hyn yn bennaf o'r ffaith bod siaradwyr Cymraeg ifanc yn mynychu sefydliadau addysg uwch ac yn chwilio am waith. Mae angen i ni ymateb i'r newid hwn – ac mae angen model datblygu cymunedol o fath gwahanol mewn dinasoedd a threfi mawr fel Caerdydd, Abertawe a Wrecsam, lle gallai canran y siaradwyr Cymraeg fod yn gymharol isel, ond lle mae nifer y siaradwyr yn sylweddol. Mae'r cyfleoedd i ddefnyddio'r Gymraeg yn fwy amrywiol a niferus yn y dinasoedd a'r trefi hyn nag ydynt mewn llawer o gymunedau gwledig. Yr her, felly, yw cefnogi a gwella'r rhwydweithiau presennol ar gyfer defnyddio'r Gymraeg, a chreu rhwydweithiau newydd, gan godi proffil y Gymraeg a dwyieithrwydd yn y dinasoedd a'r trefi hyn.

Un elfen bwysig o'r gwaith hwn fydd manteisio i'r eithaf ar y cyfleoedd sy'n deillio o gyfryngau newydd a rhwydweithio cymdeithasol, yn enwedig ar gyfer pobl ifanc. Mae hyn yn wir o fewn trefi a dinasoedd a hefyd ar draws gweddill Cymru a thu hwnt. Tra bo'r defnydd o'r Gymraeg o fewn cymuned ddaeryddol yn parhau i fod yn hynod o bwysig, yn enwedig ymhlith y boblogaeth sefydlog, mae natur rhyngweithio cymdeithasol yn newid i nifer fawr o bobl, yn enwedig pobl ifanc. Mae mwy a mwy o gyfathrebu yn digwydd yn electronig a thros bellter, gan leihau'r graddau y mae'r cysyniad o 'le' yn allweddol, a chynyddu rôl cymunedau o ddiddordeb. Golyga hyn oll y bydd hi'n bwysig manteisio ar y cyfleoedd sydd ynghlwm wrth y technolegau newydd er lles cymunedau Cymraeg eu hiaith yng Nghymru ac ar draws y byd. Caiff hyn ei drafod ymhellach o dan faes strategol 6.

Un amcan allweddol fydd cynyddu gweithgareddau cymdeithasol a gweithgareddau diwylliannol cyfrwng Cymraeg ar draws y cymunedau hyn (boed yn gymunedau daeryddol go iawn neu'n rhith-gymunedau). Mae hyn wedi bod yn agwedd allweddol ar y gwaith sydd wedi ei gyflawni dros y blynyddoedd diwethaf yn y maes cynllunio ieithyddol. Eto i gyd, prin yw'r dystiolaeth sy'n priodoli effaith y gweithgareddau hyn ar y defnydd o'r Gymraeg yn yr hirdymor.

Bydd Mesur y Gymraeg yn galluogi Comisiynydd y Gymraeg i osod dyletswyddau ar awdurdodau lleol i hybu'r defnydd o'r Gymraeg yn fwy eang. Gallai'r rhain ategu ein gwaith yn y maes hwn.

Pwyntiau gweithredu

Byddwn yn:

19. Gwneud safonau hybu o dan Fesur y Gymraeg, a fydd yn galluogi'r Comisiynydd i osod dyletswyddau ar awdurdodau lleol ac awdurdodau'r parciau cenedlaethol i hybu a hwyluso'r defnydd o'r Gymraeg o fewn y cymunedau y maent yn eu gwasanaethu – a gosod dyletswyddau tebyg ar Lywodraeth Cymru.
20. Adnabod ardaloedd yng Nghymru lle ceir canran uchel o siaradwyr Cymraeg ond lle mae'r iaith bellach o dan fygythiad – a threfi a dinasoedd lle ceir nifer da o siaradwyr Cymraeg – ac annog datblygiad rhaglenni o weithgareddau penodol i hybu'r defnydd o'r Gymraeg yn yr ardaloedd hynny.
21. Adolygu'r trefniadau cyllido cyfredol ar gyfer y cyrff a'r mentrau sy'n hybu a chefnogi'r defnydd o'r Gymraeg o fewn cymunedau er mwyn sicrhau bod y gweithgareddau yn effeithiol, eu bod yn ategu'r strategaeth hon a'u bod yn dilyn arferion da o ran cynllunio ieithyddol.
22. Parhau i ymchwilio i'r cysylltiadau rhwng yr economi a'r iaith ac ymateb i'r cysylltiadau hynny.
23. Ymchwilio i'r posibilrwydd o sicrhau ei bod hi'n haws i grwpiau cymunedol a chyrff y trydydd sector fanteisio ar wasanaethau cyfieithu.
24. Prif ffrydio'r iaith o fewn ein holl waith sy'n ymwneud â chefnogi a datblygu cymunedau ledled Cymru.
25. Cwblhau'r adolygiad o bolisi cynllunio a'r cyngor technegol cysylltiedig ar y Gymraeg.

Maes strategol 4: Y gweithle

Nod

Cynyddu cyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg yn y gweithle.

Y canlyniad a ddymunir

Mwy o siaradwyr Cymraeg yn defnyddio'r Gymraeg yn eu gwaith.

Dangosyddion

- Nifer y cyrff y mae'n rhaid iddynt gydymffurfio â safonau gweithredu yn ymwneud â'r Gymraeg sy'n ceisio hybu a hwyluso'r defnydd o'r Gymraeg yn y gweithle.
- Canran staff Llywodraeth Cymru sy'n defnyddio'r Gymraeg yn eu gwaith.

Y gweithle yw un o'r meysydd allweddol sy'n pennu pa iaith y mae pobl yn ei defnyddio. Fel unigolion, rydym yn treulio cyfran sylweddol o'n hamser yn y gwaith. Roedd nifer sylweddol o'r rheini a ymatebodd i'r ymgynghoriad ar y strategaeth hon yn cytuno bod gan y gweithle rôl allweddol o ran ennyn hyder ymhlith siaradwyr Cymraeg i ddefnyddio'r iaith mewn agweddau eraill ar eu bywydau. Nodwyd hefyd fod datblygu statws yr iaith yn y gweithle yn bwysig o safbwynt pwysleisio gwerth addysg cyfrwng Cymraeg.

Er gwaetha'r cynnydd mewn addysg cyfrwng Cymraeg, mae'r cyfleoedd i bobl weithio drwy gyfrwng y Gymraeg yn parhau'n gymharol gyfyngedig. Mae hyn, felly, yn eithrio'r Gymraeg o un o'r meysydd allweddol i nifer o siaradwyr Cymraeg, ac yn golygu na all siaradwyr Cymraeg fanteisio ar y cyfle i normaleiddio eu defnydd o'r iaith.

Ein nod yw cynnig rhagor o gyfleoedd i'r rheini sy'n medru'r Gymraeg ei defnyddio yn y gwaith – yn eu hymwneud â'i gilydd, gyda'u cwsmeriaid a chyda'u cyflogwyr. Wrth wneud hyn, byddwn yn datblygu'r arferion da sydd eisoes yn bodoli. Er enghraifft, mae yna ychydig o dystiolaeth sy'n dangos bod hyfforddiant ynglŷn ag ymwybyddiaeth ieithyddol yn ffordd lwyddiannus o gynyddu agweddau positif ymhlith gweithwyr a chyflogwyr tuag at y Gymraeg.

Mae'r maes gwaith hwn yn un eithaf newydd ac yn gryn her. O'r herwydd, does dim llawer o dystiolaeth feintiol ynghylch y maes hwn ar gael ar gyfer asesu effaith gweithgareddau sydd wedi'u cynnal hyd yma. Fodd bynnag, mae'r sylfaen dystiolaeth ansoddol yn fwy datblygedig, a dangosodd gwaith ymchwil diweddar fod nifer o wahanol ffactorau yn dylanwadu ar y defnydd o'r Gymraeg yn y gweithle gan gynnwys arferion sydd wedi hen ennill eu plwyf lle ffeirir defnydd o'r Saesneg; materion yn gysylltiedig â gallu yn y Gymraeg, a rhesymau sefydliadol megis y ffaith nad oes digon o gymorth gan sefydliadau i gefnogi defnydd o'r iaith; a'r graddau y mae diwylliant y sefydliad yn hwyluso neu'n hybu'r defnydd o'r Gymraeg. Gwyddom hefyd fod gweithleoedd yn amrywio, ac felly hefyd gefndir ieithyddol y staff sy'n gweithio mewn lleoliadau ledled Cymru.

Bydd prif ffrydio'r Gymraeg i'n gwaith mewn perthynas â gwybodaeth am y farchnad lafur yn agwedd bwysig ar y gwaith hwn. Rydym hefyd yn gweld rôl bwysig i'r rhaglen Cymraeg i Oedolion o ran helpu gweithwyr i ddatblygu a mireinio eu sgiliau iaith ar gyfer y gweithle – ac ar draws pob sector.

Bydd modd i Gomisiynydd y Gymraeg hefyd wneud cyfraniad pwysig i'r maes hwn drwy ddatblygu a gosod safonau gweithredu o dan Fesur y Gymraeg. Bydd safonau gweithredu yn fodd o sicrhau rhagor o gyfleoedd i ddefnyddio'r iaith yn y gweithle. Bydd y Comisiynydd hefyd yn gyfrifol am gynnig cyngor i sefydliadau ymhob sector ynghylch arferion da – yn ogystal â pharatoi codau ymarfer perthnasol.

Mae Llywodraeth Cymru yn cydnabod bod ganddi gyfrifoldeb arbennig i ddangos arweiniad yn y maes hwn fel un o brif gyflogwyr Cymru. Rydym yn ymrwymedig i gynyddu'r defnydd a wneir o'r Gymraeg ymhob un o'n swyddfeydd ac i dynnu sylw at gyfleoedd priodol i estyn neu efelychu enghreifftiau o arferion da a ddatblygwyd yn ddiweddar yn ein swyddfeydd yng Nghyffordd Llandudno ac Aberystwyth.

Pwyntiau gweithredu

Byddwn yn:

26. Gwahodd y Comisiynydd i ddatblygu canllawiau ynghylch arferion da mewn perthynas â'r defnydd o'r Gymraeg yn y gweithle ar draws pob sector.
27. Llunio safonau gweithredu, a fydd yn galluogi'r Comisiynydd i osod dyletswyddau ar sefydliadau i hybu'r defnydd o'r Gymraeg yn y gweithle.
28. Sicrhau rhagor o gydnabyddiaeth i'r Gymraeg fel sgîl yn y gweithle a chreu cyfleoedd i bobl ddysgu Cymraeg yn y gweithle drwy'r Canolfannau Cymraeg i Oedolion.
29. Gwella'r wybodaeth sydd ar gael am y farchnad lafur o ran y galw am staff sydd â sgiliau Cymraeg, ar lefel ranbarthol ac fesul sector, a chyhoeddi'r wybodaeth drwy'r sianeli priodol.
30. Dangos arferion da o ran y defnydd o'r Gymraeg yn y gweithle.

Maes strategol 5: Gwasanaethau Cymraeg

Nod

Cynyddu a gwella gwasanaethau Cymraeg ar gyfer dinasyddion.

Y canlyniad a ddymunir

Mwy o wasanaethau Cymraeg o safon uchel ar gael i'r cyhoedd a mwy o ddefnydd yn cael ei wneud o'r gwasanaethau hynny.

Dangosyddion

- Y defnydd o wahanol wasanaethau a ddarperir yn Gymraeg.
- Nifer y cynlluniau neu bolisiau iaith Gymraeg.
- Nifer y cyrff y mae'n rhaid iddynt gydymffurfio â safonau yn ymwneud â'r Gymraeg.

Ers cyflwyno Deddf yr Iaith Gymraeg 1993, mae'r modd y mae dinasyddion Cymraeg eu hiaith yn cael gwasanaethau yn eu dewis iaith wedi'i newid yn llwyr. Rhoddodd Deddf 1993 y pŵer i Fwrdd yr Iaith Gymraeg ei gwneud yn ofynnol i gyrrff cyhoeddus lunio cynlluniau iaith Gymraeg. Mae'r cynlluniau hyn yn amlinellu'r mesurau y bydd cyrff cyhoeddus yn eu dilyn o ran eu defnydd o'r Gymraeg wrth ddarparu gwasanaethau i bobl Cymru. Gwneir hyn er mwyn gweithredu'r egwyddor y dylai'r Gymraeg a'r Saesneg gael eu trin ar y sail eu bod yn gyfartal wrth gynnal busnes cyhoeddus a gweinyddu cyfiawnder yng Nghymru. Mae Bwrdd yr Iaith Gymraeg wedi cymeradwyo dros 550 o gynlluniau iaith Gymraeg statudol ers 1993. Yn ddiamau mae'r Gymraeg ynghyd â siaradwyr Cymraeg wedi elwa ar hyn, gan fod y cyfleoedd i ddefnyddio'r Gymraeg wrth dderbyn gwasanaethau wedi cynyddu dros y blynyddoedd diwethaf.

Ceir tystiolaeth helaeth fod poblogaeth Cymru'n cefnogi gwasanaethau a ddarperir yn y Gymraeg. Mae dros naw o bob deg o siaradwyr Cymraeg (gydag amrywiol lefelau o ruglder) o'r farn bod darparu gwasanaethau yn y Gymraeg yn bwysig er mwyn cadw'r iaith yn fyw. Yn arbennig, hoffai defnyddwyr gwasanaethau weld cynnydd yn nifer y gwasanaethau wyneb yn wyneb cyfrwng Cymraeg sydd ar gael.

Fodd bynnag, dengys tystiolaeth fod pobl yn parhau i wynebu rhwystrau wrth geisio manteisio ar wasanaethau yn y Gymraeg. Mae'r prif rwystrau'n cynnwys diffyg cyflenwad o wasanaethau yn y Gymraeg gan y cyrff hynny nad ydynt yn gweithredu cynllun iaith Gymraeg,

diffyg defnydd o wasanaethau oherwydd diffyg hyder ymhlith siaradwyr nad ydynt yn rhugl yn y Gymraeg a diffyg ymwybyddiaeth bod gwasanaethau'n cael eu darparu yn y Gymraeg.

Bydd Mesur y Gymraeg yn manteisio ar lwyddiant cynlluniau iaith Gymraeg er mwyn sicrhau rhagor o eglurder a chysondeb ar gyfer dinasyddion o ran y gwasanaethau y gallant ddisgwyl eu cael yn Gymraeg. Drwy greu cyfres o safonau y gellir eu gorfodi y nod yw newid y pwyslais, gan hoelio sylw ar fynd ati yn fwy effeithiol a thrwyadl i ddarparu a hybu gwasanaethau yn Gymraeg. Mae'r gwasanaethau hyn yn diwallu anghenion siaradwyr Cymraeg a chymunedau Cymraeg eu hiaith ac yn mynd i'r afael â'r rhwystrau a ddisgrifir uchod.

Mae gan Lywodraeth Cymru rôl bwysig wrth gynllunio a darparu gwasanaethau i'r cyhoedd. Llywodraeth Cymru sy'n gosod y cyd-destun polisi ar gyfer cyflenwi gwasanaethau cyhoeddus ar draws sawl sector, ac rydym yn cyflenwi rhai gwasanaethau yn uniongyrchol i'r cyhoedd. Mae'n allweddol, felly, ein bod yn defnyddio ein dylanwad er lles y Gymraeg ac yn prif ffrydio ystyriaethau yn ymwneud ag anghenion siaradwyr Cymraeg i'n gwaith o ddatblygu polisi a chyflenwi gwasanaethau.

Gyda hynny mewn golwg, rydym yn cydnabod bod newid sylweddol yn mynd rhagddo yn y berthynas ariannu rhwng y rheini sy'n comisiynu gwasanaethau a'r rheini sy'n eu darparu – pa un a ydynt yn y sector cyhoeddus, y sector preifat neu'r trydydd sector. Mae'r newid hwn, o fodel sy'n seiliedig ar grantiau i fodel comisiynu a chaffael, yn un a fydd i'w weld yn fwy aml ac mae goblygiadau ynghlwm wrth hyn o ran y ffordd y gallwn sicrhau bod gwasanaethau Cymraeg ar gael. At y diben hwn, wrth ddyfarnu grantiau neu gontractau byddwn yn cynnwys amodau, fel y bo'n briodol, mewn perthynas â defnyddio'r Gymraeg. Bydd modd i'r Comisiynydd hefyd ddylanwadu ar weithdrefnau caffael a gweithdrefnau dyfarnu grantiau sefydliadau amrywiol iawn, drwy ddatblygu safonau perthnasol.

Byddwn hefyd yn parhau i geisio dylanwadu ar adrannau Llywodraeth y DU drwy eu hannog i ddarparu gwasanaethau Cymraeg eu hiaith i ddinasyddion Cymru. Bydd Mesur y Gymraeg hefyd yn galluogi Comisiynydd y Gymraeg i osod safonau ar adrannau Llywodraeth y DU.

Mae'n hanfodol ein bod yn gweithio mewn partneriaeth â nifer o sectorau er mwyn sicrhau bod y strategaeth hon yn llwyddo.

Yn ogystal â darparu gwasanaethau ar gyfer dinasyddion mae gan **awdurdodau lleol** ran allweddol i'w chwarae yn y broses cynllunio ieithyddol yng Nghymru. Mae eu gwaith yn hyn o beth yn cynnwys

addysg Gymraeg, darpariaeth chwarae, gwasanaethau ieuencid, gwasanaethau cymdeithasol, tai, datblygu ac adfywio cymunedol, cynllunio, a pholisiau datblygu economaidd y cyfeiriwyd atynt eisoes o dan faes strategol 3.

Mae cryfhau gwasanaethau Cymraeg ym maes **iechyd a gofal cymdeithasol** yn flaenoriaeth, gan fod yr iaith yn y cyd-destun hwn, i lawer o bobl, yn fwy na dim ond mater o ddewis – mae'n fater o angen. Er bod arweiniad gwerthfawr wedi'i roi yn hyn o beth yn y blynyddoedd diwethaf, mae'n amlwg fod y ddarpariaeth o ran gwasanaethau Cymraeg yn parhau'n dameidiog ac yn rhy aml dim ond drwy hap a damwain y mae pobl yn cael gwasanaethau iechyd a gofal cymdeithasol yn Gymraeg. Byddwn felly yn cyhoeddi Fframwaith Strategol ar gyfer Iechyd a Gofal Cymdeithasol a fydd yn ceisio sicrhau ein bod yn mynd ati mewn ffordd fwy strategol i ddatblygu gwasanaethau dwyieithog. Bydd y fframwaith strategol yn gosod safonau ar gyfer y sector a hefyd yn gwella profiad cleifion a defnyddwyr gwasanaethau sydd naill ai'n dewis gwasanaethau drwy gyfrwng y Gymraeg, neu y mae angen gwasanaethau o'r fath arnynt.

Er nad yw cyfrifoldeb dros y **sector cyfiawnder** yng Nghymru wedi'i ddatganoli, mae'n bwysig cofio bod y sector hwn wedi bod yn gyfrwng i godi statws y Gymraeg. Mae llawer wedi'i gyflawni hefyd yn ystod y blynyddoedd diwethaf o ran sicrhau bod siaradwyr Cymraeg yn gallu defnyddio'r gwasanaethau y mae eu hangen arnynt drwy gyfrwng y Gymraeg. Er hynny, mae angen parhau i wella'r ddarpariaeth cyfrwng Cymraeg yn y sector, gan gynnwys o fewn llysoedd – a byddwn yn cefnogi'r gwaith y mae angen ei wneud i sicrhau bod hynny'n digwydd.

Mae cyrff sy'n cynrychioli'r **sector preifat** wedi dweud eu bod yn cefnogi'r angen i gynyddu'r defnydd o'r Gymraeg, a hefyd wedi nodi'n gwbl glir y byddai'n well ganddynt weld hyn yn digwydd yn wirfoddol. Serch hynny, bydd modd i'r Comisiynydd osod safonau mewn perthynas â'r Gymraeg ar gyfer y cwmnïau hynny sydd o fewn cwmpas y Mesur megis cwmnïau telathrebu, gweithredwyr bysiau a threnau, a chwmnïau cyfleustodau. Byddwn hefyd yn croesawu unrhyw gamau gan gwmnïau i ymuno â'r system safonau, sy'n bosibl o dan y Mesur. Ar gyfer gweddill y sector, y Comisiynydd fydd yn gyfrifol am annog a chynghori'r sector preifat o ran eu defnydd gwirfoddol o'r Gymraeg, ac rydym yn awyddus i weld rhagor o bolisiau iaith Gymraeg gwirfoddol yn cael eu mabwysiadu gan gwmnïau'r sector preifat. Byddwn ni, fel Llywodraeth Cymru, hefyd yn sicrhau ein bod yn cyfleu negeseuon positif ynghylch pwysigrwydd defnyddio'r Gymraeg i'r cwmnïau yr ydym yn ymdrin â nhw. Bydd y gwaith iaith-Economi a ddisgrifir o dan faes strategol 3 yn creu cyfle i ni wneud hynny.

Mae'r **trydydd sector** yn un o elfennau eraill hanfodol ein strategaeth. Mae'r sefydliadau sydd yn y sector hwn yn cyffwrdd â bywydau llawer iawn o bobl yng Nghymru, er enghraifft, drwy gynnig gofal a chefnogaeth, drwy weithio gyda chymunedau, a thrwy ddenu pobl i gymryd rhan mewn digwyddiadau a gweithgareddau amrywiol iawn. O'r herwydd mae'n bwysig sicrhau bod sefydliadau'r trydydd sector yn cael eu hannog a'u cynorthwyo cymaint â phosibl i ddefnyddio'r Gymraeg. Eto i gyd, bydd y Comisiynydd yn gyfrifol am annog a chynghori'r trydydd sector i ddefnyddio'r Gymraeg ar lefel wirfoddol, gan ddatblygu gwaith Estyn Llaw (cynllun sy'n cynnig cymorth ymarferol i grwpiau cymunedol a grwpiau gwirfoddol er mwyn cynyddu eu defnydd o'r Gymraeg). Bydd y Comisiynydd hefyd yn gallu gosod safonau yn ymwneud â'r Gymraeg ar y sefydliadau hynny sy'n rhan o gwmpas y Mesur, er enghraifft sefydliadau sy'n derbyn £400,000 neu fwy o arian cyhoeddus bob blwyddyn. Yn unol â'r Compact rhwng Llywodraeth Cymru a'r trydydd sector, a lansiwyd yn 2010, byddwn ni, fel Llywodraeth Cymru, yn sicrhau ein bod yn cyfleu negeseuon positif i sefydliadau'r trydydd sector yr ydym yn ymdrin â nhw ynghylch pwysigrwydd defnyddio'r Gymraeg. Ymysg y sefydliadau hyn mae Cyngor Gweithredu Gwirfoddol Cymru (CGGC).

Pwyntiau gweithredu

Byddwn yn:

Y sector cyhoeddus

31. Sicrhau, gan gynnwys trwy wneud safonau priodol ar gyfer y Gymraeg a fydd yn galluogi'r Comisiynydd i osod dyletswyddau, bod y cyrff cyhoeddus sy'n darparu neu'n ariannu gwasanaethau ar gyfer y cyhoedd yn cymryd camau i ddarparu rhagor o'r gwasanaethau hynny drwy gyfrwng y Gymraeg – a'u bod yn codi ymwybyddiaeth o'r gwasanaethau sydd ar gael yn Gymraeg ac yn annog siaradwyr Cymraeg i'w defnyddio.
32. Cyhoeddi a gweithredu fframwaith strategol er mwyn cryfhau'r ddarpariaeth o wasanaethau cyfrwng Cymraeg o fewn y sector iechyd a'r sector gofal cymdeithasol.

Y sector preifat

33. Gofyn i'r Comisiynydd hybu defnydd gwirfoddol y sector preifat o'r Gymraeg – ac annog siaradwyr Cymraeg i fanteisio ar y gwasanaethau hynny.
34. Gwneud safonau a fydd yn galluogi'r Comisiynydd i osod dyletswyddau ar gwmnïau'r sector preifat sy'n rhan o gwmpas Mesur y Gymraeg, gan gynnwys cwmnïau telathrebu, gweithredwyr bysiau a threnau, a chwmnïau cyfleustodau – a sicrhau bod amodau priodol o ran y defnydd o'r Gymraeg yn cael eu cynnwys wrth i grantiau a chontractau gael eu dyfarnu i gwmnïau'r sector preifat gan gyrff cyhoeddus.

Y trydydd sector

35. Gofyn i'r Comisiynydd hybu defnydd gwirfoddol y trydydd sector o'r Gymraeg – ac annog siaradwyr Cymraeg i fanteisio ar y gwasanaethau hynny.
36. Gwneud safonau a fydd yn galluogi'r Comisiynydd i osod dyletswyddau ar gyrff y trydydd sector sy'n rhan o gwmpas Mesur y Gymraeg, gan gynnwys Cyngor Gweithredu Gwirfoddol Cymru – ac i sicrhau bod amodau priodol o ran y defnydd o'r Gymraeg yn cael eu cynnwys wrth i grantiau a chontractau gael eu dyfarnu i gyrff y trydydd sector gan gyrff cyhoeddus.

Maes strategol 6: Y seilwaith

Nod

Cryfhau'r seilwaith ar gyfer yr iaith.

Y canlyniad a ddymunir

Bod mwy o adnoddau ac arfau ar gael i hwyluso'r defnydd o'r Gymraeg, gan gynnwys o fewn yr amgylchedd digidol.

Dangosyddion

- Nifer y llyfrau Cymraeg, e-lyfrau a chylchgronau (heb gynnwys addysg) a werthir.
- Y nifer sy'n darllen *Go/wg 360*.
- Ffigyrau dosbarthu ar gyfer y papurau bro.
- Ffigyrau gwyllo a gwranddo ar gyfer S4C a Radio Cymru.
- Pa mor gyffredin yw gwefannau poblogaidd sydd wedi datblygu rhyngwynebau Cymraeg.
- Pa mor gyffredin yw banciau, cwmnïau ffonau symudol ac eraill sy'n darparu rhyngwynebau Cymraeg.

Cred Llywodraeth Cymru fod angen seilwaith cryf ar yr iaith a fydd yn adlewyrchu ei statws swyddogol yng Nghymru ac a fydd hefyd yn helpu'r rheini sydd am ddefnyddio'r iaith.

Er mwyn cryfhau seilwaith y Gymraeg, mae ymchwil yn awgrymu bod angen i ymgyrchoedd marchnata a hybu mewn perthynas â'r Gymraeg dargedu grwpiau iau, bod angen manteisio i'r eithaf ar botensial technoleg fel y we a'r cyfryngau cymdeithasol newydd, a bod angen ei gwneud hi'n haws i fanteisio ar y cyfryngau a'r adnoddau Cymraeg sydd ar gael, a'u gwneud yn fwy perthnasol.

Mae gan yr holl wahanol ffurfiau ar y cyfryngau ran bwysig i'w chwarae wrth gefnogi'r defnydd o'r Gymraeg. Mae'r gallu i fanteisio ar lyfrau, radio a theledu Cymraeg o safon uchel yn ogystal â deunydd ar-lein yn hanfodol er mwyn sicrhau bod yr iaith yn ffynnu. Drwy gydol yr ugeinfed ganrif, gwelsom fod y cyfryngau darlledu wedi chwarae rôl bwysig, drwy gyfrwng y radio a'r teledu, yn datblygu ac yn diogelu'r Gymraeg. Yn yr unfed ganrif ar hugain, mae'r ffaith bod modd defnyddio'r cyfryngau digidol a'r apps Cymraeg nid yn unig yn caniatáu i'r iaith ffynnu ond hefyd yn galluogi siaradwyr Cymraeg i gymryd rhan yn llawn yn yr oes ddigidol hon. Maent hefyd yn dangos i bawb fod y Gymraeg yn gyfrwng modern, creadigol, grymus, sy'n gallu addasu.

Cynnwys a meddalwedd ddigidol

Dylai sicrhau bod modd i siaradwyr Cymraeg ddefnyddio cyfryngau electronig drwy gyfrwng y Gymraeg, os ydynt yn dymuno gwneud hynny, fod yn uchelgais gennym; ni ddylem ddisgwyl llai na hynny. Dylai hynny fod yn bosibl at ddibenion diwylliannol, dod o hyd i wybodaeth, adloniant, hamdden, siopa, cynnal trafodion, neu at ddibenion cymunedol, hanes teulu neu rwydweithio cymdeithasol.

Mae dewis ehangach o wasanaethau digidol Cymraeg eu hiaith wrthi'n cael ei ddatblygu, gan fanteisio ar lwyddiannau blaenorol fel y bartneriaeth gynhyrchiol rhwng Bwrdd yr Iaith Gymraeg, Microsoft a sefydliadau eraill; gwaith Canolfan Bedwyr i ddatblygu sawl gwasanaeth a phecyn meddalwedd; a'r gwaith a wneir gan gymuned o wirfoddolwyr brwd i ddatblygu nifer o becynnau meddalwedd a gwasanaethau ar-lein fel cyfieithu Facebook i'r Gymraeg. Yn ogystal â hyn, mae amryfal fentrau 'lleoli' sy'n defnyddio meddalwedd ffynhonnell agored wedi'u datblygu, sy'n cynnwys mentrau a noddir gan brosiectau a ariennir gan Lywodraeth Cymru fel Cymunedau@Ei Gilydd a'i olynnydd, Cymunedau 2.0, a mentrau a arweinir gan y sector preifat fel peiriannau arian parod cyfrwng Cymraeg a chanolfannau galwadau.

Mae pethau'n newid yn syfrdanol o gyflym. Fis Rhagfyr 2011, cafodd yr e-lyfrau Cymraeg cyntaf eu lansio ar gyfer Kindle; cafodd app ei lansio ar yr iPad ar gyfer cylchgrawn *Go!wg*; a bu Bwrdd yr Iaith Gymraeg yn ymgynghori ar y derminoleg Gymraeg i'w defnyddio ar Twitter – hyn oll mewn mis.

Mae'n siŵr y bydd rhywfaint o'r datblygiadau hyn yn cael eu hysgogi gan y galw ymhlith defnyddwyr a mentrau ar gyfer defnyddwyr. Serch hynny, mae'n debyg y bydd anghysondeb yn y datblygiadau hyn felly mae gan Lywodraeth Cymru rôl bwysig i'w chwarae drwy arwain ar hyn. Bydd sawl agwedd ar y rôl hon:

- annog darparwyr gwasanaeth amlwg o fewn y sector preifat, gan gynnwys banciau, siopau, cwmnïau ffonau symudol, datblygwyr meddalwedd a chaledwedd, ac eraill i ddatblygu meddalwedd, rhyngwynebau a gwasanaethau ar-lein cyfrwng Cymraeg
- ei gwneud hi'n haws i ddatblygu rhyngwynebau Cymraeg ar gyfer cyfryngau rhwydweithio cymdeithasol cyffredin, gan gynnwys meddalwedd ffynhonnell agored
- darparu, ar sail gyfatebol o bosibl, gyllid sbarduno ar gyfer mentrau fel y rhain ar sail gynyddol dros amser

- datblygu consensws ynghylch meysydd blaenoriaeth lle y mae angen buddsoddiad technolegol
- sicrhau bod y sector cyhoeddus yn datblygu arferion gorau yn y maes hwn
- hybu enghreifftiau o arferion gorau o'r sector preifat, y sector cyhoeddus a'r trydydd sector.

Byddwn yn ystyried a fyddai modd trwyddedu unrhyw fuddsoddiad yn y dyfodol gan Lywodraeth Cymru mewn technoleg cyfrwng Cymraeg drwy drwydded 'Creative Commons'.

Mae Llywodraeth Cymru yn cefnogi'r egwyddor o enwau parth lefel uchel yn y Gymraeg a'r Saesneg ar gyfer Cymru.

Technoleg mewn addysg

Mae datblygu seilwaith yn agwedd ganolog ar y *Strategaeth Addysg Cyfrwng Cymraeg* a gyhoeddwyd yn 2010. Dylai'r strategaeth newydd hon ar gyfer yr iaith gael ei darllen ar y cyd â'r Strategaeth Addysg Cyfrwng Cymraeg sydd eisoes mewn grym. Mae'r broses o uno Uned y Gymraeg ac Uned y Gymraeg mewn Addysg ar gyfer ffurfio Is-adran y Gymraeg newydd yn mynd rhagddi ar hyn o bryd.

Yn ogystal â hyn, mae angen ystyried a fyddai modd gosod meddalwedd cyfrwng Cymraeg a rhyngwynebau Cymraeg ar bob gorsaf waith mewn ysgolion, colegau a phrifysgolion ledled Cymru, a fyddai'n cynnig dewis iaith. Byddwn hefyd yn ystyried y defnydd o'r Gymraeg mewn perthynas â'r Rhith-Amgylcheddau Dysgu a ddefnyddir mewn ysgolion, colegau a phrifysgolion. Bydd hyn yn datblygu'r gwaith sydd eisoes wedi'i wneud gan y Grid Cenedlaethol ar gyfer Dysgu (GCaD) Cymru o dan gontract ar gyfer Llywodraeth Cymru. Byddwn hefyd yn parhau â'n trafodaethau ag Apple ynghylch datblygu safle iTunes U ar gyfer Cymru. Rydym hefyd yn trafod yr angen am fersiwn Gymraeg o'r platfform.

Darlledu gwasanaeth cyhoeddus

Mae darlledwyr gwasanaeth cyhoeddus yng Nghymru, gan gynnwys BBC Cymru Wales, S4C ac ITV Wales, yn ddiweddar fel cynhyrchedd rhaglenni, wedi chwarae rhan bwysig yn y gwaith o sicrhau bod y Gymraeg yn parhau i ffynnu. Er nad yw darlledu yn fater sydd wedi'i ddatganoli, mae Llywodraeth Cymru wedi ymrwymo i wneud ei gorau i sicrhau bod darlledu yn y Gymraeg yn parhau i ddatblygu a gwella, yn enwedig yn sgil trafodaethau diweddar ynghylch dyfodol ac annibyniaeth olygyddol S4C. Yn ogystal, yn 2009 daeth

Llywodraeth Cymru yn un o brif noddwyr gwasanaeth newyddion ar-lein cyfrwng Cymraeg, sef *Go/wg 360*, drwy Gyngor Llyfrau Cymru. Mae Llywodraeth Cymru hefyd wedi darparu cyllid er mwyn galluogi Llyfrgell Genedlaethol Cymru i gaffael a datblygu mynediad i'r cyhoedd i archif teledu ITV Wales drwy Archif Genedlaethol Sgrîn a Sain Cymru. Mae archif ITV Wales yn cwmpasu gwerth dros 50 o flynyddoedd o raglenni cyfrwng Cymraeg.

Mae amrywiaeth a safon rhaglenni Cymraeg ar S4C a BBC Radio Cymru yn helpu i sicrhau bod y Gymraeg yn parhau'n iaith fodern ac yn rhan o fywyd bob dydd yng Nghymru. Mae'r darlledwyr hefyd yn helpu i greu mwy o ymwybyddiaeth ynghylch yr iaith ymhlith y bobl hynny sy'n gallu siarad Cymraeg a'r bobl hynny na allant ei siarad. Mae gwasanaethau S4C ar gyfer plant, gan gynnwys Cyw a Stwnsh, yn cael eu cydnabod fel gwasanaethau sy'n gwneud cyfraniad pwysig o ran normaleiddio'r iaith i blant o bob oedran. Mae'r BBC ac S4C wedi cyflawni rôl bwysig wrth helpu pobl o bob cefndir ddysgu'r Gymraeg, drwy wahanol adnoddau darlledu ac adnoddau ar-lein.

Mae S4C a BBC Cymru Wales ill dau eisoes yn gweithio mewn partneriaeth â llawer o sefydliadau fel yr Urdd, yr Eisteddfod Genedlaethol ac eraill sy'n gweithio yn y gymuned i hybu'r Gymraeg. Er enghraifft, mae BBC Radio Cymru a'r mentrau iaith yn cynnal cystadleuaeth Brwydr y Bandiau bob blwyddyn sy'n boblogaidd iawn ymysg pobl ifanc ac sy'n gyfrwng pwysig i feithrin doniau cerddorol yn y Gymraeg. Rydym yn gobeithio y byddant yn parhau i gyflawni'r rôl hon yn y dyfodol.

Eto i gyd, nid yw gwasanaethau ar-lein cyfrwng Cymraeg wedi derbyn yr un flaenoriaeth â gwasanaethau cyfrwng Saesneg. Gobeithiwn y bydd y trefniadau newydd a gyhoeddwyd ar gyfer y berthynas rhwng S4C a'r BBC yn arwain at ddarpariaeth gynyddol o ddeunyddiau cyfrwng Cymraeg ar-lein, a fydd ar yr un lefel â'r hyn a ddarperir yn y Saesneg.

Byddwn hefyd yn ceisio sicrhau bod y ddarpariaeth o wasanaethau Cymraeg yn cael ei diogelu a'i datblygu'n effeithiol gan gyrrff rheoleiddio fel Ofcom.

Darllen

Mae ymchwil wedi dangos bod cysylltiad rhwng y graddau y mae plant yn darllen Cymraeg a'u gafael ar yr iaith. Felly, os ydym am annog mwy o siaradwyr Cymraeg i ddefnyddio'r iaith a sicrhau eu bod yn hyderus i wneud hynny, bydd eu helpu i ddod yn fwy llythrennog a chyfarwydd â Chymraeg ysgrifenedig yn bwysig. Er mwyn gwireddu'r nod hwn, bydd annog siaradwyr Cymraeg, gan gynnwys plant a phobl ifanc yn arbennig, i ddarllen amrywiaeth eang o ddeunyddiau Cymraeg – boed yn llyfrau, yn gylchgronau, yn bapurau bro, yn wefannau ac yn flogiau – yn bwysig. Wrth wneud hynny mae'n hanfodol sicrhau nad yw'r Gymraeg ar ei hôl hi o ran y datblygiadau diweddaraf, er enghraifft, drwy sicrhau bod darpariaeth eang o e-lyfrau ar gael ar draws yr holl ddyfeisiau cyfredol.

Trwy Gyngor Llyfrau Cymru, rydym yn bwriadu cynnal y cymorth golygyddol sy'n cael ei roi i gwmnïau cyhoeddi a pharhau i roi cymorth i awduron i ddatblygu gwaith graffeg, ffotograffiaeth a dylunio o safon sy'n arbennig o bwysig mewn llyfrau ffeithiol i oedolion a phobl ifanc.

Byddwn yn disgwyl i gomisiynwyr allweddol deunyddiau Cymraeg, sy'n cynnwys Cyngor Llyfrau Cymru a sefydliadau eraill, gynyddu'n sylweddol nifer y deunyddiau sy'n cael eu cyhoeddi'n electronig.

Terminoleg

Mae'n bwysig sicrhau bod ffynhonnell safonol o derminoleg yn bodoli sy'n ei gwneud hi'n haws i ddefnyddio'r Gymraeg ymhob agwedd ar fywyd cyhoeddus, gan gynnwys maes technoleg, byd y gyfraith, y byd addysg ac amryw feysydd arbenigol. Dros gyfnod o flynyddoedd, cafodd llawer o waith safoni ei wneud gan nifer o sefydliadau gan gynnwys Canolfan Bedwyr (sydd wedi sefydlu Porth Termau Cenedlaethol Cymru), Pwyllgor Iaith a Llên Bwrdd Gwybodau Celtaidd Prifysgol Cymru, Gwasanaeth Cyfieithu Llywodraeth Cymru (sy'n rhannu termau Llywodraeth Cymru ar-lein drwy TermCymru) a Bwrdd yr Iaith Gymraeg (sy'n cyhoeddi ei dermau ar-lein drwy ei Gronfa Genedlaethol o Dermau).

O fis Ebrill 2012 y Comisiynydd fydd yn gyfrifol am gydgyssylltu datblygiadau ym maes terminoleg ac enwau lleoedd Cymraeg.

Bydd Llywodraeth Cymru yn sicrhau y gall yr iaith elwa ar eiriadur Cymraeg safonol ar-lein, a fydd yn seiliedig ar y buddsoddiad sylweddol y mae eisoes wedi'i ymrwymo i'r prosiect hwn dros amser.

Cyfieithu a chyfieithu ar y pryd

Rhaid bodloni'r galw am gyfieithwyr proffesiynol a chyfieithwyr ar y pryd proffesiynol sy'n gweithio yn y Gymraeg a'r Saesneg er mwyn diwallu'r angen am ddogfennau dwyieithog a chyfieithu ar y pryd mewn digwyddiadau a chyfarfodydd. Mae'r diwydiant wedi datblygu'n sylweddol dros y blynyddoedd diwethaf ac rydym yn cydnabod bod angen parhau â'r gwaith hwn, gan wneud yn siŵr fod yna strwythurau achredu a rheoleiddio cadarn yn eu lle i sicrhau ansawdd.

Yn ogystal â hynny, mae angen datblygu ymhellach yr hyfforddiant sydd ar gael i gyfieithwyr, gan gynnwys hyfforddiant mewn arddulliau cyfieithu gwahanol, golygu, prawfddarllen, cyfieithu ar y pryd a drafftio'n ddwyieithog. Rhaid i ni sicrhau hefyd fod y proffesiwn cyfieithu yn gwneud y defnydd gorau posibl o'r offer TGCh sydd ar gael er mwyn sicrhau effeithlonrwydd, cysondeb a gwerth am arian.

Mae potensial i gyrff cyhoeddus gydweithio er mwyn manteisio ar gyfleoedd i sicrhau gwell arbedion effeithlonrwydd, a gwneud defnydd mwy effeithiol o adnoddau prin, wrth ddarparu gwasanaethau cyfieithu a chyfieithu ar y pryd Cymraeg/Saesneg. Bydd gwaith yn mynd rhagddo maes o law i ystyried cynigion ar gyfer rhagor o gydweithredu rhwng awdurdodau lleol a chyrrff cyhoeddus eraill wrth ddarparu a chaffael y gwasanaethau hyn.

Mae'r strategaeth hon eisoes wedi cyfeirio at bwysigrwydd cyfieithu i weithgareddau cymunedol o dan faes strategol 3. Bydd annog a chefnogi mwy o siaradwyr Cymraeg i ddefnyddio'r iaith o dan yr amgylchiadau hyn yn bwysig.

Mae'n bwysig fod pobl yn teimlo'n ddigon hyderus i ddrafftio dogfennau yn y Gymraeg neu'n ddwyieithog. Wrth i nifer cynyddol o sefydliadau ac unigolion ddefnyddio'r iaith bydd yn dod yn gynyddol bwysig i gyrff cyhoeddus sicrhau bod ganddynt staff a all ymdrin â dogfennau a gyflwynir yn y Gymraeg, yn hytrach na bod yn rhaid eu cyfieithu i'r Saesneg, i'w defnyddio'n fewnol yn unig. Bydd y gwaith o dan faes strategol 4, i gynyddu'r defnydd o'r Gymraeg yn y gweithle, yn helpu i ddatblygu'r gallu hwn.

Ymchwil a data

Mae'r holl bolisiau a'r prosiectau a drafodir yn y strategaeth hon wedi'u cynnwys gyda'r nod o sicrhau canlyniad dymunol penodol: cynyddu'r defnydd a wneir o'r Gymraeg. Gan hynny, er mwyn profi pa mor effeithiol yw'r gwaith hwn, mae angen data sylfaenol

ynghylch defnydd iaith a phroses o gasglu data yn rheolaidd er mwyn ein galluogi ni i fonitro cynnydd yn unol â'r canlyniad a ddymunir. Mae'r strategaeth hon eisoes wedi trafod pwysigrwydd hyn a'n bwriad i ddatblygu fframwaith gwerthuso ar gyfer y strategaeth. Byddwn hefyd yn pennu yr angen i ystyried y Gymraeg wrth i ni ddatblygu ein prosiectau ymchwil a'n prosiectau data ein hunain ar draws ein holl feysydd polisi – ac wrth i ni gydweithio â chyrrff eraill, fel y Swyddfa Ystadegau Gwladol.

Bydd gan y Comisiynydd hefyd rôl allweddol ym maes ymchwil a data. Mae Mesur y Gymraeg yn gosod dyletswydd ar y Comisiynydd i lunio adroddiad bob pum mlynedd ar sefyllfa'r iaith. At y diben hwn, bydd gan y Comisiynydd y pwerau angenrheidiol i wneud gwaith ymchwil ac i gasglu a dadansoddi data.

Cynllunio ieithyddol

Mae gan lawer o bobl ar draws sectorau amrywiol rolau pwysig er mwyn cyflawni nodau'r strategaeth hon – gan gynnwys gweision sifil yn Llywodraeth Cymru, staff y Comisiynydd, swyddogion o fewn sefydliadau eraill y sector cyhoeddus, a staff sy'n gweithio i gyrff yn y trydydd sector sy'n ceisio hybu'r Gymraeg mewn cymunedau ar draws Cymru. Mae angen sicrhau bod y rheini sydd yn ymwneud â chynllunio ieithyddol yn parhau i ddatblygu eu sgiliau yn y maes hwn.

Wrth wneud hyn mae angen i ni gynnal y cysylltiadau rhwng Cymru a gwledydd a rhanbarthau eraill sy'n ceisio hybu ieithoedd lleiafrifol fel y gallwn elwa ar eu profiadau. Mae'r rhwydweithiau hyn yn cynnwys y Rhwydwaith Ewropeaidd i Hyrwyddo Amrywiaeth Ieithyddol a'r Cyngor Prydeinig–Gwyddelig. Byddwn hefyd yn cynnal ein perthynas unigryw â Phatagonia.

Hybu gwerth y Gymraeg

Elfen a fydd yn hanfodol wrth roi'n strategaeth ar waith fydd codi ymwybyddiaeth o werth y Gymraeg. I lawer o'r sefydliadau a fydd yn rhan o'r prosiectau a'r mentrau a ddisgrifir yn y strategaeth hon, mae hyn yn rhan annatod o'u gwaith. Serch hynny, mae gan weithgareddau marchnata a hysbysebu rôl bwysig hefyd wrth hybu gwerth y Gymraeg ac annog y defnydd ohoni.

Mae pobl ifanc yn grŵp targed allweddol mewn perthynas â hybu gwerth y Gymraeg. Mewn mannau eraill yn y ddogfen hon cyfeiriwn at yr angen i ddeall yn well y dewisiadau y mae pobl ifanc yn eu gwneud wrth benderfynu pa iaith i'w defnyddio. Mae angen i hyn ddigwydd ochr yn ochr â gwella'r gwaith o hybu manteision y Gymraeg fel sgil wrth ddod o hyd i waith yn y dyfodol.

Bydd rhaid i unrhyw waith o farchnata gwerth y Gymraeg fod yn seiliedig ar dystiolaeth.

Pwyntiau gweithredu

Byddwn yn:

Cynnwys a meddalwedd ddigidol

37. Parhau i ddiweddarau Strategaeth a Chynllun Gweithredu ar gyfer TGCh a'r Gymraeg, a fydd yn cynnwys pwyslais ar rôl gynyddol bwysig y cyfryngau cymdeithasol.
38. Llunio safonau a fydd yn galluogi'r Comisiynydd i osod dyletswyddau ar sefydliadau mewn perthynas â'r Gymraeg a TGCh.
39. Hybu'r defnydd o fersiynau Cymraeg o gynnyrch meddalwedd mewn ysgolion, colegau a phrifysgolion.
40. Sefydlu pwyllgor ar y Gymraeg, TGCh a'r cyfryngau newydd, a sefydlu trefniant ariannu ar gyfer datblygiadau cyfrwng Cymraeg ym maes TGCh a'r cyfryngau newydd, ar sail gynyddol yn unol â blaenoriaethau cymeradwy.
41. Ei gwneud yn ofynnol i Gyngor Llyfrau Cymru a CBAC gomisiynu nifer cynyddol o ddarnau fel cyhoeddiadau ar-lein yn unig.

Darlledu gwasanaeth cyhoeddus

42. Cefnogi S4C a BBC Radio Cymru a pharhau i bwysleisio i Lywodraeth y DU a'r BBC bwysigrwydd diogelu a datblygu'r holl wasanaethau amrywiol sy'n cael eu cynnig ganddynt, gan gynnwys eu gwasanaethau ar-lein.
43. Ymchwilio ar y cyd ag eraill bosibilrwydd cynyddu'r ddarpariaeth o raglenni Cymraeg ar orsafoedd radio masnachol sy'n gweithredu yng Nghymru.

Darllen

44. Parhau i gefnogi gwaith Cyngor Llyfrau Cymru a'r papurau bro a chefnogi'r gwaith o ymchwilio i e-gyhoeddi a dulliau newydd o dderbyn deunyddiau ysgrifenedig a manteisio arnynt.
45. Parhau i ddarparu cymorth ariannol i Golwg 360 hyd fis Mawrth 2014, drwy Gyngor Llyfrau Cymru, ac adolygu effeithiolrwydd y gwasanaeth yn ystod y cyfnod hwnnw.

Cyfieithu

46. Gofyn i'r Comisiynydd gefnogi a datblygu'r diwydiant cyfieithu.

Terminoleg

47. Gofyn i'r Comisiynydd gydgyssylltu'r gwaith o safoni terminoleg ac enwau lleoedd Cymraeg.

Ymchwil a data

48. Gofyn i'r Comisiynydd gynnal gwaith ymchwil a pharatoi adroddiad bob pum mlynedd ar sefyllfa'r iaith, yn unol â Mesur y Gymraeg.

49. Chwilio am gyfleoedd i gydweithio â'r Comisiynydd, yn ôl yr angen, ar brosiectau ymchwil a data.

50. Prif ffrydio'r Gymraeg yn ein hymchwil a'n gwaith o gasglu data ar draws holl feysydd polisi Llywodraeth Cymru, gan gynnwys Gyrfa Cymru.

Cynllunio ieithyddol

51. Cefnogi'r gwaith o feithrin a datblygu'r proffesiwn cynllunio ieithyddol.

Hybu gwerth y Gymraeg

52. Datblygu strategaeth farchnata gydgyssylltiedig ar gyfer yr iaith, gan gynnwys marchnata sydd ynghlwm wrth brosiectau a gweithgareddau sy'n cefnogi'r iaith – a gwneud hyn mewn partneriaeth ag eraill, gan gynnwys sefydliadau a grëwyd i hybu'r defnydd o'r Gymraeg.

